

HELSINGIN YLIOPISTO

Termit maailmaa rakentamassa.

Sosiaalinen konstruktionismi ja
terminologia

Noora Tammi
Pro gradu -tutkielma
Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2019

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Teoreettinen viitekehys	4
2.1	Maahanmuutto	4
2.1.1	Kehystäminen ja toiseus	6
2.2	Sosiaalinen konstruktionismi	9
2.2.1	Kielen vaikutus todellisuuden rakentumiseen	11
2.2.2	Vuorovaikutteiset luokat	13
2.3	Terminologia	14
2.3.1	Terminologia tieteenalana	15
2.3.2	Keskeiset käsitteet	16
2.3.3	Kognitiivinen terminologia, kehysanalyysi ja käsiteanalyysi	18
3	Aineisto ja analyysimenetelmä	19
4	Analyysi	21
4.1	Kehysanalyysi: <i>Maahanmuuttaja</i>	21
4.2	<i>Maahanmuuttajataustainen, ulkomaalaistaustainen ja toisen polven ulkomaalaistaustainen</i>	25
4.3	<i>Vapaaehtoinen paluu</i>	26
4.4	<i>Taustamaa ja syntymävaltio</i>	28
4.5	<i>Turvapaikkapuhuttelu</i>	29
5	Analyysin tulokset	31
6	Päätelmät	36
	Aineistolähteet	38
	Muut lähteet	39

Taulukkoluetelo

Taulukko 1: Ulkomaalaistaustaiset, ulkomaiden kansalaiset ja ulkomailla syntyneet Suomessa.....	5
--	---

Kuvaluettelo

Kuva 1: Semanttinen kolmio	16
----------------------------------	----

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen Tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Käännös- ja tulkkausviestintä, venäjä vieraana kielenä			
Tekijä – Författare – Author Noora Tammi			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Termit maailmaa rakentamassa: Sosiaalinen konstruktionismi ja terminologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 5/2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 43	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan terminologiaa sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Sitä, millaisia vaikutuksia termeillä voi olla käsitteisiinsä ja käsitteillä tarkoitteisiinsa, on terminologiassa tutkittu vähän. Kielen valta, vaikutus ja sosiaalista todellisuutta rakentava voima ovat kuitenkin kysymyksiä, joita voidaan tarkastella myös terminologiassa. Tämä on olennaista etenkin ihmiskeskeisillä yhteiskunnallisilla aloilla, minkä takia tutkielma lähestyy tavoitettaan maahanmuuton termien näkökulmasta.</p> <p>Maahanmuutto ja siirtolaisuus kasvavat maailmassa jatkuvasti, ja maahanmuutosta käyty vilkas keskustelu kohdistuu yhä useampaan ihmiseen. Tällöin sen merkitys, millaisilla termeillä näistä ihmisistä ja maahanmuuton käytänteistä ja ilmiöistä puhutaan, kasvaa entisestään. Vaikka termit ovatkin erikoiskielen piirre, termejä käytetään silti myös yleiskielessä, sillä myös media, poliitikot ja maallikot keskustelevat yhteiskunnassa pinnalla olevista aiheista kyseessä olevan erikoisalan termeillä.</p> <p>Sosiaalisen konstruktionismin keskiössä on todellisuuden rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen konstruktionismi haastaa ajatuksen siitä, että havaintomme ympäröivästä maailmasta ovat objektiivisia ja kertovat sen todellisesta luonteesta. Kielellä on todellisuuden rakentumisessa keskeinen asema, sillä monet asiat yhteiskunnassamme ovat olemassa nimenomaan kielen kautta. Kieli representoi maailmaa, ja samaan aikaan sitä kuvaillessaan myös toteuttaa sitä. Terminologian näkökulma kieleen on hyvin toisenlainen, sillä termit nähdään neutraaleina, tai ainakin yleiskielen sanoja neutraalimpina, erikoiskielen käsitelähtöisinä sanoina.</p> <p>Tutkielman aineistona on Maahanmuuttoviraston sanastosta ja Tilastokeskuksen maahanmuuttoaiheisilta sivuilta poimittuja keskeisiä termejä. Termistä <i>maahanmuuttaja</i> on myös suoritettu käsitteen saamia käsitesuhteita ja -piirteitä valottava kehysanalyysi, jonka aineistona on kymmenen Helsingin Sanomissa julkaistua maahanmuuttoaiheista artikkelia. Tutkielmassa analysoidaan termien kielellistä muotoa ja sitä, millaisista osista ne koostuvat ja millaisia merkityksiä ne välittävät.</p> <p>Analyysi osoittaa, että termit saattavat antaa esimerkiksi virheellistä kuvaa merkityksestään tai että niiden kielellinen muoto saattaa olla ristiriidassa määritelmän kanssa. Termit ja käsitteisiin liitetyt piirteet saattavat myös olla luonteeltaan toiseuttavia, eli ne vahvistavat vastakkainasettelua ja kahtiajakaisuutta, tarkoitteiden vierautta ja erilaisuutta. Termejä on voitu myös kehittää neutraalimman ilmaisun tarpeessa, mutta ne voivat samalla vahvistaa tietynlaista tulkintaa maailmasta, vaikka vaihtoehtojakin on olemassa. Analyysi osoittaa, että terminologiaa voi tarkastella sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta ja että termien antamaa kuvaa käsitteistään ja käsitteiden vaikutusta tarkoitteisiinsa olisi syytä tutkia tulevaisuudessa enemmän ja useamman erikoisalan piirissä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords sosiaalinen konstruktionismi, terminologia, maahanmuutto, kehysanalyysi, toiseus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

1 Johdanto

Termien ja käsitteiden vaikutusta tarkoitteisiinsa on terminologiassa tutkittu ilmeisen vähän, jos ollenkaan. Vaikka terminologiaopissa aiheeseen ei ole paneuduttu, kieli ja kielen vaikutus maailmaan ovat olleet esillä usealla tutkimusalalla. Esimerkiksi jo Saussure (1974) julisti, kuinka kieli ei kuvaa olemassa olevaa yhteiskuntaa vaan on mukana sen tuottamisessa: olemme arbitraarisesti jaotelleet maailmamme erilaisiin luokkiin ja kategorioihin.

Kieli vaikuttaa silmissämme usein neutraalilta välineeltä ilmaista ajatuksia ja kuvata maailmaa. Se kuitenkin samanaikaisesti muokkaa sitä, mitä se käsittelee ja on perusteltua väittää, että kielen käytössä on mukana aina jokin näkökulma, eikä neutraaliutta täten voida saavuttaa (Giles & Coupland 1991, 20–21). Kieli ja vallankäyttö kielen avulla ovat olennaisia kysymyksiä sociolinguistiikassa, ja aihe on keskeinen esimerkiksi sukupuolentutkimuksessa ja vähemmistöjen oikeuksien tutkimuksessa (ks. esim. Kramarae, Schulz & O’Barr 1984: *Language and Power*). Myös kieli-ideologisessa tutkimuksessa on paneuduttu kielen valtaan ja siihen, kuinka kategoriat ja luokittelut luodaan ja tehdään todellisiksi nimeämisellä (Halonen 2012, 452). Kielen merkitys maailman ja todellisuuden rakentajana on vahvasti esillä myös sosiaalisen konstruktionismin monitieteellisessä suuntauksessa. Sen keskeisenä ajatuksena on ympäröivän todellisuuden rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jolloin objektiivisiltakaan vaikuttavat havainnot maailmasta eivät välttämättä kerro sen todellisesta luonteesta. (Burr 2015, 2; Berger & Luckmann 1994.)

Terminologiassa aihe ei kuitenkaan ole juuri ollut esillä, vaikka siitäkin on ollut mainintoja: Esimerkiksi Teresa Cabré toteaa, että vaikka termit, eli erikoisalalla käytetyt nimitykset yleiskäsitteiden nimityksistä, mahdollistavatkin subjektiivisuuden vähentämisen, myös termit ilmentävät tiettyä maailmankuvaa ja kulttuuria. Toisaalta hän toteaa, että termit tekevät näin vähemmän kuin yleiskielen sanat. (Cabré 1998, 23; TSK 36, s.v. *termi*). Termit siis tavoittelevat neutraaliutta, mutta voidaanko niitä pitää neutraaleina? Termit on usein muodostettu yleiskielen kielenaineeksesta, joilla on omat merkityksensä, latautuneisuutensa ja konnotaationsa.

Viimeaikojen kestopuheenaiheita yhteiskunnassa ovat maahanmuutto ja siirtolaisuus. Maahanmuuttoon erikoisalana kuuluu monia termejä, joita voidaan lähemmin tarkastella käsiteltäessä kielen ja etenkin termien vaikutuksia. Mikä vaikutus on esimerkiksi sillä, että ”haastattelua, jossa selvitetään turvapaikkahakemuksen perusteet” (Migrin sanasto 2019, s.v. *turvapaikkapuhuttelu*), kutsutaan nimenomaan *puhutteluksi*? Tai mitä merkitsee sellaisen termin kuin *taustamaa* olemassaolo?

Terminologiassa termit nähdään objektiivisina ja neutraaleina erikoiskieliin kuuluvina ilmauksina. Eri erikoisalat poikkeavat kuitenkin suuresti toisistaan: termejä ei ole ainoastaan luonnontieteen ja tekniikan aloilla, vaan myös yhteiskuntatieteissä ja humanistisissa tieteissä, joissa ihmisen olemus on vahvemmin läsnä. Terminologia ei ole, neutraaliuden tavoittelusta huolimatta, erillinen muusta kielestä. Termit eivät myöskään kuulu pelkästään asiantuntijoiden keskenään käyttämään erikoiskieleen, vaan ne ovat myös maallikoiden käytössä ja esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa (Pasanen 2015, 178). Tämä kasvattaa termien vaikutuspiiriä entisestään. Sitä, mikä on terminologioiden ja muiden asiantuntijoiden kehittämien termien ja termistöjen vaikutus nimeämiinsä tarkoitteisiin ja käsitteisiin tulisi tutkia enemmän, sillä ne saattavat koskettaa suuria ihmisryhmiä ja vaikuttaa siihen, miten asioista yleiskielessä puhutaan ja sitä kautta myös siihen, miten tarkoitteet ja käsitteet yhteiskunnassa nähdään.

Tämän tutkielman tutkimuskysymys on se, miten termien ja käsitteiden vaikutusta kuvaamaansa ja osoittamaansa maailmaan voisi tutkia. Tutkielmassa pyrin myös osoittamaan, miksi tällainen tutkimus olisi tarpeellista. Tavoitteena on kartoittaa esimerkiksi sitä, millaisia merkityksiä termien kielellisiin muotoihin sisältyy ja millainen on niiden suhde käsitteen määritelmään, sekä millaisia vaikutuksia käsitteillä voi olla osoittamiinsa tarkoitteisiin. Tutkielman tavoitteena ei ole antaa tyhjentäviä vastauksia siitä, millaisia vaikutuksia termeillä on, vaan pohtia ja perustella sitä, minkä takia asia pitäisi ottaa huomioon terminmuodostuksessa ja termejä käytettäessä ja miksi alan käsitteiden piirteisiin pitäisi kiinnittää erityistä huomiota. Aineistoni analyysin ei myöskään ole tarkoitus olla laaja, tyhjentävä kuvaus aineistosta, vaan sen on tarkoitus konkreettisilla esimerkeillä osoittaa aiheen olennaisuus ja tärkeys ja esitellä potentiaalisia tutkimusmetodeja.

Tarkastelen tutkielmassani terminologiaa sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Sosiaalisessa konstruktionismissa kielen voima ja vaikutus

ympäröivään maailmaan ovat ydinkysymyksiä. Vaikka molemmat ovat tekemisissä kielen kanssa, näitä kahta alaa ole aikaisemmin tietääkseni juuri yhdistelty, joten halusin selvittää, onnistuisiko sosiaalisen konstruktionismin hyödyntäminen termien tarkastelussa ja mitä uutta tämä voisi tuoda terminologiseen tutkimukseen. Hyödylliseksi näkökulmaksi osoittautuivat myös toiseus ja toiseuttaminen eli maailman jakaminen vastakohtaisiin pareihin, ”itseensä” ja ”toiseen” (Löytty 2005, 8).

Aineistonani käytän kahdeksaa maahanmuuton termiä, jotka olen valikoinut Maahanmuuttoviraston sanastosta ja Tilastokeskuksen sivuilta. Analysoin termejä sen kannalta, millaisista sanoista ne rakentuvat ja millaisia merkityksiä terminmuodostuksessa käytetyillä osilla on. Hyödynnän analyysissani myös kehysanalyysia tarkastelemaan yhden käsitteen saamia käsitesuhteita ja -piirteitä. Valitsin maahanmuuton aineistoni alaksi siksi, koska se on nykypäivänä jatkuvasti esillä oleva aihe, joka koskettaa koko maailmassa tavalla tai toisella yhä useampaa ihmistä. Tällöin on erittäin merkityksellistä, millaisia termejä maahanmuutosta puhuttaessa käytetään.

Luvussa kaksi esittelen teoreettisen viitekehitykseni sekä tutkielmani aineiston erikoisalan. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen maahanmuuttoa Suomessa ja maailmalla sekä turvapaikanhakijoiden kehystämistä ja toiseuttamista. Toisessa alaluvussa kerron sosiaalisen konstruktionismin perusteista, kielen vaikutuksesta todellisuuteen ja vuorovaikutteisista luokista. Kolmannessa alaluvussa käsittelen terminologiaa tieteenalana, terminologian keskeisiä käsitteitä, kognitiivista ja kehysperustaista terminologiaa sekä kehysanalyysia. Luvussa kolme esittelen tarkemmin aineistoani ja tarkastelemieni termien valikointia sekä tutkimusmenetelmäni. Luvussa neljä analysoin aineistoani edellisessä luvussa esitellyillä menetelmillä. Luvussa viisi kokoa tulokseni yhteen, ja kuudennessa ja viimeisessä luvussa pohdin tulosten merkitystä sekä mahdollisuuksia jatkotutkimukselle.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Maahanmuutto

Maahanmuutto on yhteiskunnallisen diskurssin ja politiikan yleinen puheenaihe, josta on käyty viime aikoina ahkeraa keskustelua. Esimerkiksi huhtikuun 2019 aikana Helsingin Sanomien sivulta löytyy noin kolmekymmentä uutisartikkelia aiheesta ”maahanmuutto”, eli noin yksi joka päivälle. Kun aiheesta keskustellaan paljon mediassa ja politiikassa, siitä keskustellaan paljon myös maallikoiden kesken eli ihmisten, jotka eivät ole maahanmuuton erikoisalan ja sen instituutioiden tuntijoita. He kuitenkin keskustelevat ilmiöstä ja niin tehdessään käyttävät myös alan termejä.

Maahanmuutto määritellään Euroopan Unionissa toimeksi, jossa

”henkilö siirtää vakinaisen asuinpaikkansa jäsenvaltion alueelle ajanjaksoksi, joka on tai jonka odotetaan olevan vähintään 12 kuukautta, kun hänen vakinainen asuinpaikkansa on aikaisemmin ollut toisessa jäsenvaltiossa tai kolmannessa maassa.” (IATE 2019: s.v. *maahanmuutto*)

Siirtolaisuus taas saa kielitoimiston sanakirjassa kolme määritelmävaihtoehtoa:

1. väestön muutto kotimaasta asumaan pysyvästi vieraaseen maahan.
 2. siirtoväen muutto kotiseudulta muualle oman maan alueelle.
 3. siirtolaisena oleminen.
- (Kielitoimiston sanakirja 2019: s.v. *siirtolaisuus*)

Siirtolaisuus ja maahanmuutto lisääntyvät maailmassa tasaista tahtia. Vuonna 2017 (UNIMR 2017, 4) siirtolaisten määrä saavutti 258 miljoonaa ihmistä. Myös pakotetun siirtolaisuuden määrä kasvaa: pakolaisia ja turvapaikanhakijoita oli vuoden 2016 lopussa noin 26 miljoonaa eli 10 prosenttia koko siirtolaisten määrästä. Useassa maassa, esimerkiksi Turkissa ja Jordaniassa, pakolaisia on jo yli miljoona henkeä. (UNIMR 2017, 7.)

Maahanmuutto, maastamuutto ja pakolaisuus koskettavat siis yhä useampaa ihmistä maailmassa: yhä useampi päättää muuttaa toiseen maahan, yhä useampi on pakotettu tekemään samoin, ja yhä useampi elää valtiossa, joka on väestönsä taustoilta muuttumassa yhä heterogeenisemmäksi. Niinpä myös maahanmuuton termistö ja maahanmuuton asioissa käytetty kieli kohdistuvat yhä useampaan henkilöön.

Suomessa on monia maahanmuuton toimijoita. Maahanmuuttovirasto ylläpitää maahanmuuton vastaanottojärjestelmää ja päättää maahanmuutto-, turvapaikka-,

pakolaisuus- ja kansalaisuusasioissa (Migri 2019). Sisäministeriö valmistelee maahanmuuttoa koskevan lainsäädännön sekä kehittää ja ohjaa maahanmuuttopolitiikkaa. Maahanmuuton toimijoihin kuuluu myös monia muita tahoja, kuten poliisi, rajavartiolaitos, ulkoministeriö, ely-keskukset, opetus- ja kulttuuriministeriö, opetushallitus, yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä monet kansalaisjärjestöt. (Sisäministeriö 2019.) Suomessa toimivia etenkin pakolaisuuteen ja turvapaikanhakuun erikoistuneita kansalaisjärjestöjä ovat esimerkiksi Suomen Pakolaisapu ja Pakolaisneuvonta¹. Suomessa on siis jo suuri määrä erilaisia tahoja, organisaatioita, ammattilaisia ja vapaaehtoisia, jotka aktiivisesti käyttävät toiminnassaan maahanmuuton erikoiskieltä ja sen termejä, saati sitten maallikoita, jotka myös puhuvat aiheista samoilla termeillä.

Kootessaan maahanmuuton tilastoja Suomessa Tilastokeskus (2019) tarkastelee ulkomaiden kansalaisten, ulkomailla syntyneiden sekä ulkomaalaistaustaisten lukumääriä. Ulkomaalaistaustaisella tarkoitetaan tässä niitä henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Vuonna 2017 ulkomaalaistaustaisten, ulkomaiden kansalaisten ja ulkomailla syntyneiden määrät Suomessa olivat seuraavanlaiset:

Vuosi	Ulkomaalaistaustaiset	Ulkomaiden kansalaiset	Ulkomailla syntyneet
2017	385 000	249 500	373 000

Taulukko 1: Ulkomaalaistaustaiset, ulkomaiden kansalaiset ja ulkomailla syntyneet Suomessa

Ulkomaalaistaustaisten määrä Suomessa on lisääntynyt tasaisesti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Vuonna 2017 noin 7 prosenttia Suomen väestöstä oli ulkomaalaistaustaista. Heistä ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 84 prosenttia, kun taas toisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 16 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisista yli puolet asuu Uudellamaalla, jonka väestöstä 13 prosenttia kuuluu tähän ryhmään. Ikärakenteeltaan ulkomaalaistaustaiset ovat suomalaistaustaisia (vähintään toinen vanhemmista syntynyt Suomessa) nuorempia. (Tilastokeskus 2018, A.)

¹ Ks. <https://pakolaisapu.fi/> ja <https://www.pakolaisneuvonta.fi/>

Ulkomaiden kansalaisista Suomessa oli eniten Viron, Venäjän ja Irakin kansalaisia. Ulkomailla syntyneistä taas suurin osa oli syntynyt entisessä Neuvostoliitossa, Virossa ja Ruotsissa. Ulkomaisten kansalaisten määrä kasvoi edellisvuodesta lähes 6000 henkilöllä eli 2,4 prosentilla ja ulkomailla syntyneiden määrä yli 15 000 hengellä eli 4 prosentilla. (Tilastokeskus 2018, B, C, D.)

Maailmanlaajuisesti verrattuna maahanmuuttajien osuus Suomen väestömäärästä on melko pieni. Yhdistyneiden kansakuntien vuoden 2017 raportin mukaan maahanmuuttajia oli vuonna 2017 eniten Yhdysvalloissa (50 miljoonaa), Saudi-Arabiassa (12 miljoonaa) ja Saksassa (12 miljoonaa) (UNIMR 2017, 6). Samassa raportissa Suomen maahanmuuttajien määräksi oli merkitty 6,2 prosenttia väestöstä. Vertailun vuoksi koko Euroopan keskiarvo oli 10,5 prosenttia, Pohjois-Euroopan 13,4 prosenttia, Länsi-Euroopan 14,4 prosenttia ja Itä-Euroopan 6,9 prosenttia. (UNIMR 2017, 28–29.) Tietenkin yksittäisten maiden siirtolaismäärät näillä alueilla vaihtelevat laidasta laitaan, samoin kuin siirtolaisuuden syyt ja demografia, ja jokaisen maan siirtolaisuus on luonnollisesti aina omanlaisensa kehityskaaren tulosta. Se, että esimerkiksi sekä Belgiassa että Jordaniassa maahanmuuttajien määrä väestöstä on suuri ei tarkoita sitä, että maiden tilanteet maahanmuuton suhteen olisivat millään tavalla verrattavissa. Tilastot sijoittavat silti Suomen laajempaan maailmanlaajuiseen siirtolaisuuden kokonaiskuvaan, jolloin Suomen tilanne vasten muuta maailmaa on hahmotettavissa.

Maahanmuutto liittyy erottamattomasti ihmisiin: se on nimenomaan ihmisten toimintaa maailmassa, eikä ilman ihmisiä olisi sellaisia asioita kuin ”maahanmuutto” ja ”siirtolaisuus”. Lisäksi aihe on politiikassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa keskeinen ja mielipiteitä herättävä. Sen takia maahanmuutto on erinomainen aihealue, kun termejä aletaan tutkia sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, joka esitellään luvussa 2.2. Maahanmuuttoa voidaan tarkastella hyvin myös kehystämisen ja toiseuden näkökulmasta, joita esittelen seuraavaksi.

2.1.1 Kehystäminen ja toiseus

Artikkelissaan ’Keiden ääni kuului, keiden ”kriisistä” puhuttiin? Ylen journalistiset valinnat turvapaikanhakijoita käsittelevissä ohjelmissa’ Mari Niemi ja Annu Perälä (2018) tarkastelevat journalistisia valintoja Ylen turvapaikanhakijoita käsittelevissä

ohjelmissa. Artikkelissa tarkasteltiin sitä, miten turvapaikanhakijoita kehystettiin ohjelmissa, eli millaisia valintoja heidän esittämisestään oli tehty – esimerkiksi sitä, keitä on valittu asiantuntijoiksi puhumaan eli keille on annettu ääni, mistä näkökulmasta asiaa tarkasteltiin, millaisia tulkintoja vahvistettiin ja millaisia taas jätettiin vahvistamatta. (2018, 152.)

Artikkeli korostaa sitä, kuinka journalismin ja yhteiskunnan välillä on tiivis vuorovaikutus, ja kuinka tiedotusvälineillä on voima vahvistaa tai heikentää vallitsevia käsityksiä (2018, 149). Kehystäminen on siis vahvaa vaikuttamista, jossa jotain tulkintaa tai käsitystä maailmassa tehdään todeksi tai vähemmän todeksi.

Artikkelissa esitetään, kuinka turvapaikanhakijoita käsittelevissä ohjelmissa asettelu lipui usein me vs. he -tulkintoihin suomalaisten ja turvapaikanhakijoiden välille. Artikkelissa todetaan, että turvapaikanhakijat pääsevät itse osallistumaan keskusteluun vain marginaalisesti. Usein heillä oli asiantuntijarooli vain oman elämäntarinansa kertomisessa, mutta he eivät päässeet kommentoimaan tai arvioimaan esimerkiksi heitä koskevia poliittisia päätöksiä. Tällöin he eivät voineet itse vaikuttaa tulkintoihin, joita heistä tehtiin. (2018, 148–149.)

Niemi ja Perälä käsitelivät myös erityisesti sellaisten metaforisten ilmausten kuin *pakolaiskriisi* ja *turvapaikanhakijoiden tulva* ja sitä, miten tällaisten termien käyttö kehystää keskustelua turvapaikanhakijoista. Kun turvapaikanhakijoiden saapumista Suomeen verrataan ikään kuin jonkinlaiseen hallitsemattomaan luonnonkatastrofiin, joka uhkaa ”kansaa”, seurauksena on se, että kuva yksilöistä hämärtyy ja ajatus suuresta, kasvottomasta massasta saa sen sijaan enemmän jalansijaa ihmisten mielessä. ”Kriisit” ovat Niemen ja Perälän mukaan myös kiinnostava tutkimuskohde, sillä vastaavien termien käyttö tiedotusvälineissä kertoo siitä, mitä pidetään tarpeeksi suurena, että sitä voidaan kutsua kriisiksi. Tämän seuraaminen kertoo myös siitä, keiden kriisistä oikein on kysymys: kärsivätkö kriisistä turvapaikanhakijat tai maat, joista he ovat lähteneet, vai onko kriisissä suomalainen yhteiskunta, johon tulijat saapuvat? (2018, 156–157.) Tutkimuksen aineistossa turvapaikanhakijoiden saapuminen kehystettiin lähes aina ”eurooppalaisena turvapaikanhakijakriisinä”. Tämä ilmeni esimerkiksi aihevalintojen ja toistuvuuden pohjalta. (Niemi & Perälä, 2018, 158.)

Tapaa, jolla turvapaikanhakijoita kehystetään yhtenäiseksi massaksi ja jossa yksilöiden esilläolo hälvenee ja yhtenäisyys korostuu, voidaan pitää niin kutsuttuna toiseuttamisena.

Toiseus on tapa merkityksellistää jotain maailmassa olevaa siten, että sitä katsotaan kahtiajakoisena ja eriarvoisena, ja että kahtiajaon osapuolet eivät voi kohdata tai ymmärtää toisiaan. Toiseus on jotain ”itsestä” eli ”ensimmäisestä” tai ”normaalista” poikkeavaa, usein jotain sellaista, jota pidetään ”itseä” vähempiarvoisena. Toiseuteen liittyykin vahvasti vastakohtaisuus ja hierarkiat. Tyypillisiä tällaisia pareja ovat esimerkiksi keskusta – periferia, valkoinen – musta, mies – nainen ja kaupunki – maaseutu. Kun puhutaan vastakohtaparin toiseudesta, tullaan samalla väistämättä puhuneeksi myös ”ensimmäisestä” ja antaneeksi sille erilaisia tulkintoja ja piirteitä. Jos esimerkiksi feminiinisyydestä puhutaan emotionaalisena, implikoidaan samalla, että maskuliininen on ominaisuuksiltaan rationaalinen, ja jos maaseudusta puhutaan rauhallisena, osoitetaan samalla myös kaupungin kiireisyys ja vilkkaus. Tällöin olemassa vaikuttaa olevan toisistaan riippuvainen pari, jossa yhdelle annetut merkitykset väistämättä synnyttävät merkityksiä myös toiselle osapuolelle. (Löytty 2005, 8–9.)

Toiseus on samuuden kieltämistä, ja toiseuttamisessa vedetään rajaa ”meidän” ja ”muiden” välille (Löytty 2005, 9). Toiseus on kuitenkin aina yleistys, ja vaikka yleistyksen ja stereotyyppien ovat välttämättömiä apuvälineitä siinä, että maailmasta voidaan muodostaa hahmotettavissa oleva eheä kuva, luokittelussa piilee aina perustavanlaatuisen ongelma: luokittelua vaativaa universaalista lakia ei ole olemassa. Vaikka ihmisellä on taipumusta ajatella asioita pareina ja vastakohtina, kahtiajako voi aiheuttaa myös vääristymiä ja totuuden hämärtymistä. (Löytty 2005, 11.)

Toiseuden kohtaamista tapahtuu sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eli kasvokkain että representaatioiden kautta, esimerkiksi kielessä ja mediassa. Erilaiset kohtaamiset vaikuttavat jatkuvasti toisiinsa: Sosiaalisessa kanssakäymisessä tapahtuneet kohtaamiset vaikuttavat siihen, miten erilaiset representaatiot nähdään. Toisaalta representaatiot taas vaikuttavat siihen, millaisia käsityksiä meillä on tuosta toiseudesta ja sitä kautta siihen, millainen suhtautumisemme on toiseuteen kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. (Löytty 2005, 89.)

Toiseus kuvaa suhdetta, joka vallitsee normaaliksi mielletyn ja siitä poikkeavan välillä. Toiseuttaminen on latistavaa ja karikatyrisoivaa: ”toinen” edustuu stereotyyppisenä ryhmänsä edustajana. ”Toisten” ajatellaan usein muodostavan yhtenäisemmän ja homogeenisemmän joukon kuin ”me”. (Löytty 2005, 89–90, 92.)

2.2 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalisen konstruktionismin määrittelemisen yksiselitteisesti on haastavaa. Kyseessä on laaja monitieteinen suuntaus, joka on ollut keskeinen esimerkiksi tiedonsosiologiassa, tiedonfilosofiassa, sosiologiassa, sosiaalipsykologiassa sekä kielitieteessä ja -filosofiassa. Vaikeaa sosiaalisen konstruktionismin määrittelystä tekee myös se, että kaikki tieteentekijät, joiden tutkimuksen voidaan katsoa osuvan sosiaalisen konstruktionismin piiriin, eivät välttämättä ole itse määritelleet itseään suuntauksen edustajiksi. Keskeisenä siihen kuuluvat kuitenkin aina kulttuurin ja historian merkityksen korostaminen sekä sosiaalisen todellisuuden kielellinen rakentuminen. (Burr 2015, 1-2; Kuusela 2002, 49–53.)

Sosiaalinen konstruktionismi on monesti nähty eräänlaisena radikaalina, todellisuutta kyseenalaistavana antirealismina. Suuntauksessa ei kuitenkaan tarvitse mennä ääriesimerkkeihin päästäkseen sen keskeiseen ajatukseen eli siihen, että ihmisten toiminnalla ja kulttuurilla on ympäröivään maailmaan merkittävä, mutta usein huomaamaton, vaikutus. (Mallon 2007, 93.) Keskeisinä tutkimuskohteina ovat etenkin ihmisten toiminnasta ja kulttuurista riippuvaiset ilmiöt (Mallon 2007, 94).

Ihmisillä on luonnollisesti vahva kuva siitä, että heitä ympäröivä maailma sille annettuine piirteineen on todellinen, ja siitä tehdään erilaisia kuvauksia ja representaatioita. Ihmiset voivat arvioida representaatioiden laatua ja tiedostavat sen, että toiset representaatiot ovat tarkempia kuin toiset, mutta käsitys kuitenkin on, että maailma on representaatioista itsenäinen ja niitä edeltävä. (Edley 2001, 434–435.) Sosiaalinen konstruktionismi kohdistaa valokeilansa juuri tähän ajatukseen.

Vivien Burr (2015, 2) kuvaa sosiaalista konstruktionismia seuraavasti: “(Social constructionism) invites us to be critical of the idea that our observations of the world unproblematically yield its nature to us, to challenge the view that conventional knowledge is based upon objective, unbiased observation of the world.” Sosiaalisen konstruktionismin ytimessä on siis kriittinen suhtautuminen maailman

“objektiivisuuteen”. Se kyseenalaistaa ajatuksen, että maailma todella on täysin sellainen, millaiselta se meistä näyttää. (2015, 2.)

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ihmisten tekemät luokittelut eivät välttämättä kuvaa todellisia maailmassa olevia rajoja. Burr antaa esimerkiksi musiikin: se, että olemme jaotelleet musiikkia pop-musiikkiin ja klassiseen ei tarkoita sitä, että musiikissa olisi jotain sellaista, joka eritoten tätä jakoa vaatisi. Sosiaalinen konstruktionismi korostaa siis sitä, että ihmiset rakentavat tietonsa maailmasta vuorovaikutuksessa toistensa ja ympäristönsä kanssa. (Burr 2015, 3–4.)

Berger ja Luckmann (1966, suomennettu 1994) käsittelevät perinpohjaisesti todellisuuden sosiaalista rakentumista ja sitä, kuinka arkitietomme ja yhteiskuntamme ja sen instituutiot ovat rakentuneet ja jatkavat rakentumistaan. He (1994, 32) kuvaavat sitä, kuinka maailma vaikuttaa ihmissilmälle valmiiksi objektivoituneelta, eli asiat ja esineet ovat tietyllä tavalla nimettyjä ja asianmukaisesti järjestettyjä, osa ulkoista todellisuutta. Maailmasta paljastuu kuitenkin paljon sellaista, mikä on ajan saatossa rakentunut sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eikä välttämättä ole suoraa seurausta siitä, millainen maailma todellisuudessa ”on”. Näitä ovat esimerkiksi ihmisten luomat tyyppitykset ja sosiaalisesti rakentuneet instituutiot.

Ihmiset luokittelevat toisiaan erilaisiin kategorioihin eli *tyypityksiin*, joiden jatkumona arkielämän todellisuus koetaan (Berger ja Luckmann 1994, 42, 44). Tyypityksissä ihmiset luokittelevat toisiaan erilaisten piirteiden mukaan, jolloin piirteiden voidaan katsoa edustavan kyseessä olevaa tyyppitystä, ja niitä voidaan soveltaa kehen tahansa kategorian edustajaan. (1994, 42.) Esimerkiksi tiettyyn kansallisuuteen liitetyt piirteet nähdään helposti jokaisen kansalaisuutta edustavan yksilön piirteinä. Tyypitykset ovat keskeisiä sosiaalisen todellisuuden instituutioissa eli inhimillistä käytöstä säätelevissä sosiaalisen toiminnan ylläpitämissä käytänteissä, statuksissa ja ilmiöissä (Berger & Luckmann 1994, 67–69, Tieteen termipankki 24.11.2018: Filosofia: sosiaalinen instituutio). Tällaisia instituutioita voivat olla esimerkiksi avioliitto, parisuhde tai isoäitiys. Tiedämme kaikki, millaisia merkityksiä näihin instituutioihin liittyy ja millaisia piirteitä niissä vaaditaan ja mitä niiltä odotetaan. Meillä on sosiaalisesti jaettua tietoa siitä, kuka on esimerkiksi ’isoäiti’ ja millaista toimintaa häneltä odotetaan ja millaisia piirteitä häneen oletetaan liittyvän.

Instituutioiden maailma koetaan objektiivisena ja ulkoisena todellisuutena, vaikka instituutiot tästä huolimatta ovat aina ihmisten toiminnan rakentamia, ja tuottajan (ihmisen) ja tuotoksen (sosiaalisen maailman) välillä vallitsee aina vuorovaikutus (Berger & Luckmann 1994, 72–74). Instituutioitumisen seurauksena ihmisen luomasta sosiaalisesta maailmasta tulee se yksi ja ainoa maailma, ja yhteiskunnassa itsestään selvänä pidetystä tiedosta tulee sama kuin tiedettävissä oleva, se mitä ylipäättään voidaan tietää (1994, 78–79). Instituutiot voivat myös reifikoitua, jolloin ne aletaan kokea muina kuin ihmisten aikaansaannoksina. Näin ihminen unohtaa oman osuutensa maailman tuottamisessa, ja sosiaalisesti konstruoidut kategoriat ja instituutiot näyttäytyvät meille väistämättömänä kehityksenä. (Berger & Luckmann 1994, 103–104; Hacking 1999, suomennettu 2009, 20.) Ihmisen on siis vaikea hahmottaa sitä, että häntä ympäröivä yhteiskunta olisi voinut rakentua hyvin eri tavalla, eivätkä nykyiset, itsestään selviltä tuntuvat instituutiot ole ainoa mahdollinen kehityksen tulos.

Sosiaalista konstruktionismia on kritisoitu esimerkiksi siitä, että äärimmilleen vietynä siinä voidaan kyseenalaistaa koko todellisuus ja sanoa kaiken olevan sosiaalisesti rakentunutta, tai että mitään ei ole olemassa ilman kieltä. Tämä ei kuitenkaan ole sosiaalisen konstruktionismin kannalta mielekäästä: miksi kannattaisi tutkia sosiaalista rakentumista, jos kaikki olisi sosiaalisesti rakentunutta? (Hacking 2009, 44.) Edleyn (2001, 439) mukaan aiheessa on helppo ajautua väärinkäsitykseen: jos puhutaan vaikka tietyn kaupungin sosiaalisesta rakentumisesta, ei tarkoiteta sitä, etteikö kyseinen kaupunki olisi ollut olemassa ennen sitä, kun sen nimi luetaan tekstistä, vaan sitä, että se on olemassa sosiaalisesti rakennetussa todellisuudessa. Se, mikä *kaupunki* on, on neuvottelunvaraista, samoin kuin se, missä sen rajat oikeastaan kulkevat, ei niinkään se, onko se fyysisesti olemassa siellä, missä sen sanotaan olevan.

2.2.1 Kielen vaikutus todellisuuden rakentumiseen

Kielellä on keskeinen rooli sosiaalisessa konstruktionismissa, ja se katsotaan erottamattomaksi osaksi tapaa, jolla todellisuutemme rakentuu. Samoin kuin todellisuus voidaan kokea objektiiviseksi ja ulkopuoliseksi todellisuudeksi, myös kieli nähdään helposti ulkoisena, ihmisten toimintaa rajoittavana tosiasiana, jolla kuvataan jotain olemassa olevaa, jotain, mikä on jo ennen kuvaamistaan ollut olemassa (Burr 2015, 53; Berger & Luckmann 1994, 49; Gergen 1999, 19–20.)

Sosiaalisen konstruktionismin keskeisenä ajatuksena kuitenkin on, että kieli ja sen käyttö eivät vain kuvaa maailmaa, vaan samanaikaisesti havainnoinnin kanssa myös rakentavat sitä (Burr 2015, 52; Edley 2001, 435). Heti, kun maailmaa ajatellaan tai siitä puhutaan, sitä aletaan väistämättä myös representoida: puheen kautta luodaan kuvauksia tai kertomuksia siitä, millainen maailma on (Edley 2001, 437).

Kielellä on suuri merkitys todellisuuden jäsentymisessä ja rakentumisessa, sillä se yhdistää jokapäiväisen arkitodellisuuden eri alueet yhdeksi kokonaisuudeksi. Kielen avulla kaiken, kokonaisen maailman objektivoiminen eli todellistaminen on mahdollista ilman, että sitä tarvitsee subjektiivisesti sillä hetkellä kokea. Kielen avulla ihminen tyypittää kokemuksia, jolloin ne on mahdollista kategorisoida ja liittää osaksi suurempia merkityskokonaisuuksia. (Berger & Luckmann 1994, 48–50.) Ympäröivä todellisuutemme on siis sanallisesti jäsennettyä, ja käyttämämme luokittelumallit ovat nimenomaan kielen muodostamia (Berger & Luckmann 1994, 32, 51). Kieli mahdollistaa sen, että subjektiiviset kokemukset objektivoituvat ja muodostuvat objektiiviseksi mahdollisuudeksi kaikille: kokemuksesta tulee siis osa sellaista tietoa, joka on kaikkien saavutettavissa (Berger & Luckmann 1994, 82). Pystymme siis sanallistamaan kokemuksiamme ja asettamaan niitä tiettyihin sosiaalisesti jaettuihin luokkiin, joiden keskeiset piirteet ja merkitykset ovat muidenkin tiedossa. Esimerkiksi se, että kollega kertoo ongelmista murrosikäisensä kanssa, linkittyy välittömästi kaikkeen sosiaalisesti jaettuun tietoon aiheesta ”ongelmat teini-ikäisen lapsen kanssa”, jolloin kuuliija todennäköisesti ymmärtää hyvin asiaan liittyvät merkitykset, tyypitykset ja stereotypiat, vaikka kyseisestä aiheesta ei hänellä itsellään olisikaan mitään henkilökohtaista kokemusta.

Kielen voidaan katsoa olevan kaikkein tärkein todellisuutta ylläpitävä voima. Kieli objektivoi maailmaa ja samanaikaisesti sekä todentaa että toteuttaa sitä. Se, mitä kieli objektivoi on se, mitä yksilö tiedostaa, ja taas se, mille ei ole sanoja ja mistä ei puhuta, on ”vähemmän” olemassa. (Berger & Luckmann 1994, 172–173.) Esimerkiksi se, että on olemassa termi *parisuhdeväkivalta* edesauttaa ja mahdollistaa sitä, että ilmiö ja sen merkitykset tunnistetaan yhteiskunnassa, uhrin voivat keskustella asiasta ja tekijöitä voidaan tuomita. Se, jos termiä ei olisi olemassa ei tarkoita sitä, etteikö määritelmän mukaista väkivaltaa tapahtuisi, vaan sitä, ettei siitä voisi samalla tavalla puhua eikä sitä voisi nimetä: sitä ei esimerkiksi tunnistettaisi ongelmaksi tai pidettäisi todellisena.

Nykyajan ihmisten ja sen, miten itsemme käsitämme ja ympäröivän maailman ymmärrämme, voidaan katsoa olevan olemassa nimenomaan kielen kautta (Burr 2015, 53). Sosiaalisen todellisuuden instituutiot edustuvat ja niitä edustetaan kielen avulla (Berger & Luckmann 1994, 89), ja kieli ja asioille luomamme nimitykset ovat niiden elinehto (Gergen 1999, 49). Kieli ei kuitenkaan ole läpinäkyvää, eikä sen voida olettaa olevan selkeä, yksioikoinen tapa ajatusten ja tunteiden ilmaisuun (Burr 2015, 54). Sanat, joilla maailmaa kuvataan, eivät ole suoraa seurausta siitä, ”mitä on”, vaan luomamme merkitykset, selitykset ja kuvaukset syntyvät aina vuorovaikutuksessa (Gergen 1999, 47–49).

Vuorovaikutus kulkee molempiin suuntiin, ja kielellä voi olla merkittävä vaikutus ajatteluunme ja maailman jäsentämiseen samalla tavalla, kun me jäsennämme maailmaa kielen avulla. Vivien Burr antaa esimerkiksi sanan *homosexual*, jota käytettiin ennen pitkään nimenomaan adjektiivina kuvaamassa ns. homoseksuaalisia tekoja. Vasta hiljattain sanaa on englannissa alettu käyttää substantiivina, *a homosexual*. Ajattelu on siis siirtynyt siitä mitä ihminen *tekee* siihen mitä ihminen *on*. Kielen ja ajattelun suhde on tässä siis mielenkiintoinen: missä määrin kielellinen muutos on vaikuttanut ajattelutavan muutokseen? (Burr 2015, 57–58.)

2.2.2 Vuorovaikutteiset luokat

Kun tutkitaan ja pohditaan todellisuuden sosiaalista rakentumista, keskeisiä tarkastelun kohteita ovat erilaiset konstruoidut luokitukset ja varsinkin ihmistieteissä tehdyt kategorisoinnit. Tällöin tarkastelun kohteena ei välttämättä ole pelkästään se, että luokka on sosiaalisesti rakentunut vaan se, miten rakentuneen luokan idea vaikuttaa sen määrittämiin yksilöihin. Tästä on kyse vuorovaikutteisissa luokissa eli kategorioissa, jotka luokittelevat ihmisiä. (Hacking 2009, 48.)

Ihmisillä on sosiaalisessa konstruktionismissa erityinen asema, sillä ihmiset pohtivat usein ihmisenä olemista ja sen merkitystä (Mallon 2007, 95, 97). Tämän takia luokittelulla on ihmisiin erityinen vaikutus. Hacking (2009) käsittelee tämän luokittelun vaikutuksia ja vuorovaikutteisia luokkia. Hän esittää, että konstruoimissamme luokituksissa juuri luokan idea on sosiaalisesti rakentunut, eivät yksittäiset ihmiset. Hän toteaa: ”Kun meillä on tietty ilmaus, saamme sen käsityksen, että on olemassa määrätynlainen henkilö”. (Hacking 2009, 48, suomentanut

Koskinen.) Luokkien ja ihmisten välillä vallitsee tietoinen vuorovaikutus, sillä toisin kuin luonnontieteissä, yhteiskuntatieteissä käytetyt luokat ovat usein nimenomaan vuorovaikutteisia luokkia. Elottomat asiat eivät määrittele eivätkä käsitteellistä itseään. Esimerkiksi kvarkkeihin ei vaikuta millään tavalla se, että niitä kutsutaan kvarkeiksi. Kvarkit eivät tiedä olevansa kvarkkeja. Ihmiset sen sijaan ymmärtävät kuuluvansa tiettyyn luokkaan, ja alkavat käyttäytyä sen mukaisesti. Esimerkiksi Hacking antaa luokan ”naispakolainen”: luokan jäseneksi määritelty henkilö voi tietää kuuluvansa tähän luokkaan, ja tämä tietoisuus vaikuttaa hänen käytökseensä. Itse luokka on näin vuorovaikutuksessa luokan idean kanssa. (2009, 54.) Asiat siis muuttuvat sen mukaan, kuinka niitä käsitteellistetään, kun luokan jäsen alkaa tiedostaa itsensä sellaisena ja muuttuu, joko hyväksymällä tai torjumalla luokituksen (2009, 48–49, 53).

Hacking (2009, 25–27) ottaa esille Moussan (1992) tutkimuksen naispakolaisista (*The Social Construction of Women Refugees*), jossa Moussa käsittelee Kanadasta turvapaikkaa hakevia pakolaisnaisia. On itsestään selvää, että naiset ovat hakemassa turvapaikkaa sosiaalisesti rakentuneista syistä (kuten sota, turvattomuus, väkivalta ym.), mutta tarkastelun kohteena onkin se, millä tavalla konstruoitu luokka ”naispakolaiset” vaikuttaa luokittelemiinsa henkilöihin. Naisille voi tulla tärkeäksi edustua luokan määrittelemällä tavalla, sillä turvapaikan saaminen voi riippua siitä. Näin yksilö alkaa käyttäytyä luokkansa idean mukaisesti.

Vuorovaikutteiset luokat eivät ole olemassa ainoastaan kielessä, esimerkiksi ainoastaan terminä *naispakolaiset*. Vuorovaikutus tapahtuu erilaisissa sosiaalisten ja materiaalisten tekijöiden *matriiseissa*. Naispakolaisten tapauksessa matriisiin muodostavat erilaiset instituutiot (esimerkiksi virastot), aktivistit, lehdistö, maahanmuuttoprosessit, oikeuslaitos, virkailijat, lentokentät ja paperityöt. Luokka on ideansa kanssa vuorovaikutuksessa kaiken tämän muodostamassa kokonaisuudessa. (Hacking 2009, 26–27, 53–54.)

2.3 Terminologia

“-- terminology is primarily concerned with the relationship between objects in the real world and the concepts that represent them.” (Cabre 1998, 8)

Terminologia on oppi käsitteiden ja termistöjen rakenteesta, muodostamisesta, kehityksestä, käytöstä ja käsittelystä eri erikoisaloilla (TSK 36, s.v. *terminologia*).

Terminologia, toisin kuin yleiskieli, tähtää tarkkuuteen ja yksiselitteisyyteen määritellyn käsitteen ja sitä vastaavan termin välillä (Effenberger 1995, 131; Lantjuhova, Zagorovskaja & Litvinova 2013, 42).

2.3.1 Terminologia tieteenalana

Terminologia liittyy kiinteästi eri erikoisaloihin eli erikoisosaamista vaativiin aloihin (TSK 36: s.v. *erikoisala*). Näitä ovat esimerkiksi luonnontieteet, tekniikka ja viestintä. Terminologia syntyi yhteiskunnan tarpeeseen: terminologiaa tutkitaan ja termistöjä kehitetään, jotta viestintä eri asiantuntijoiden välillä sujuisi mahdollisimman mutkattomasti. (Cabre 1998, 9–10.) Terminologia on siis syntynyt vastaamaan yhteiskunnan ja teknologian kehityksen mukanaan tuomaan tarpeeseen: jotta edellä mainittu tehokas viestintä toteutuisi, termejä tulisi tarkemmin tutkia ja termistöjä koota (1998, 14). Cabre toteaa myös, että vaikka terminologian fokus on aikaisemmin ollut luonnontieteissä ja tekniikassa, ei sitä voi enää rajata vain niihin. Termit ja terminologia ovat läsnä kaikilla tiedon aloilla ja kaikessa ihmisen toiminnassa, eivät vain tieteessä ja tekniikassa. (1998, 17.)

Koska terminologia liittyy niin moneen erilaiseen erikoisalaan – voisi sanoa, että kaikkeen ihmisen toimintaan, jossa asiantuntijaviestintä on tarpeen – on terminologiaoppi hyvin moniulotteinen ala. Terminologiaan liittyy niin ontologinen, kielitieteellinen kuin viestinnällinenkin näkökulma. Ontologiseen ulottuvuuteen sisältyvät tarkoitteet, käsitesuhteet ja se, miten käsitteet muodostavat tiedon yksiköitä ja käsitesysteemejä jokaisella tiedon alalta. Kommunikatiiviseen ulottuvuuteen liittyy termien käyttö tiedon välittämisessä ja terminologisen tiedon kerääminen, prosessointi ja käsittely esimerkiksi erikoisalojen sanakirjoissa, sanastoissa ja termistöissä. Kielitieteelliseen ulottuvuuteen taas liittyvät kaikki olemassa olevat ja mahdolliset kielelliset muodot, joita voi käyttää uusien käsitteiden nimeämisessä, sekä käsitteen ja termin välillä vallitseva yhteys. (Valeontis & Mantzari, 2006, 2–3.)

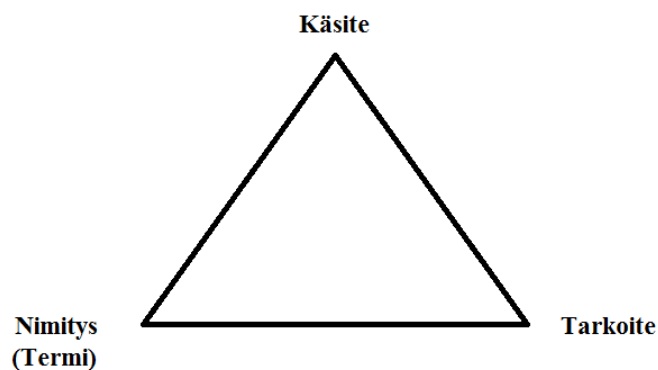
Cabre (1998) jakaa termien käyttäjät erilaisiin ryhmiin, joille terminologia näyttäytyy aina erilaisessa fokuksessa: loppukäyttäjiin (esimerkiksi tutkijat), ”välikäsiin” (kuten kääntäjät, tulkit ja tekniset kirjoittajat) ja terminologeihin, joista viimeiset keräävät, kuvaavat ja luovat termejä (1998, 11–12). Tässä jaottelussa on kuitenkin unohdettu mielestäni merkittävä ihmisryhmä eli maallikot, jotka ovat myös termien kanssa

tekemisissä, vaikka niiden ajatellaankin kuuluvan vain erikoisalojen viestintään (erotuksena yleiskielisestä viestinnästä). Esimerkiksi Pasanen (2015) on käsitellyt maallikoiden käsityksiä termeistä, ja toteaa artikkelissaan, että vaikka termien ajatellaan olevan juurikin ero erikoiskielisen ja yleiskielisen viestinnän välillä, on termejä kuitenkin myös yleiskielisissä teksteissä (2015, 178). Pasanen toteaa, että tietyn erikoisalan ollessa pinnalla siitä käydään paljon keskustelua, esimerkiksi uutisartikkeleita ja niihin kirjoitettuja kommentteja. Hän nimeää myös maahanmuuton yhdeksi keskustelluimmaksi aiheeksi. (2015, 182.)

Vaikka termit onkin siis luotu erikoisalojen käyttöön ja asiantuntijaviestintään, ei niitä voida pitää yksinomaan erikoisalojen ja asiantuntijoiden materiaaliksi. Erikoisalat voivat olla pinnalla mediassa, jolloin termejä käyttävät tavalliset kielenkäyttäjät, jotka eivät ole alan asiantuntijoita, kuten journalistit ja uutisista keskustelevat lukijat.

2.3.2 Keskeiset käsitteet

Terminologiassa keskiössä ovat *käsitteet*, *nimitykset* ja *tarkoitteet*.

Kuva 1: Semanttinen kolmio

”*Käsite* on tiedon yksikkö, joka muodostuu käsitepiirteiden ainutkertaisesta yhdistelmästä” (TSK 36, s.v. *käsite*). Se on siis abstrakti mielikuva jostakin todellisesta tai epätodellisesta maailmassa olevasta oliosta (Löckinger, Kockaert & Budin 2014: 61). Nämä käsitteitä vastaavat oliot ovat. *tarkoitteita*, jotka voidaan maailmassa osoittaa, käsitellä tai kuvitella (TSK 36, s.v. *tarkoite*). *Nimitys* taas on käsitettä vastaava kielellinen ilmaus (TSK 36, s.v. *nimitys*). *Termi* on yksi mahdollinen nimitys,

jota käytetään erikoisalalla yleiskäsitteen nimityksestä (TSK 36, s.v. *termi*). Näitä yhdistää *määritelmä*, jonka tarkoituksena on kuvata käsite ja erottaa se muista käsitteistä (TSK 36, s.v. *määritelmä*). Käsitteitä voidaan jakaa edelleen erilaisiin alatyyppeihin, esimerkiksi *olioihin* (konkreettisiin ja mahdollisesti elollisiin olioihin tai esimerkiksi aineisiin), *prosesseihin*, *toimintoihin*, *tapahtumiin* ja *ominaisuuksiin* (Pasanen 2009, 23, 60).

Toisin kuin yleiskieleen syntyneissä ja luoduissa sanoissa, terminmuodostuksessa on pyrkimys systemaattisuuteen, läpinäkyvyyteen ja johdonmukaisuuteen (Valeontis & Mantzari 2006, 4). Cabre taas esittää kielitieteen ja terminologian eroksi sen, että esimerkiksi sanasto-oppi lähtee liikkeelle sanoista, kun taas terminologian fokuksessa on käsite (1998, 23). Käsitteet ovat termityön lähtökohta (Effenberger 1995, 132). Termi taas on käsitteen kielellinen representaatio erikoiskielessä (Valeontis & Mantzari 2006, 4).

Cabre myöntää myös terminologiassa läsnä olevan paradoksin: termistöt vähentävät subjektiivisuutta, mutta myös ne edustavat tiettyä maailmankuvaa ja ilmaisevat kulttuuria. Hän kuitenkin toteaa termien olevan objektiivisempia, kuin (yleiskielen) sanat. (1998, 23.) Cabre toteaa, että kommunikoidessaan käsitteistä ihmiset eivät ilmaise sitä, mitä ne ovat ”todellisessa maailmassa sellaisenaan”, vaan sitä miten ne on sisäistetty: kieli ei peilaa todellisuutta sellaisenaan, vaan tulkitsee sitä. Hän toteaa, että käsitteet ovat ”mentaalisesti” itsenäisiä termeistään, ja ovat olleet olemassa ennen nimeämistään. (1998, 42.)

Käsite on siis lähtökohta, jonka perusteella *nimitys* eli erikoisalalla *termi* luodaan tai valitaan. Nimitys on lähtöisin käsitteestä. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma on kuitenkin toinen: ajatuksena on, että kieli muokkaa maailmaa, rakentaa todellisuutta ja luokitteluja, jotka eivät välttämättä ole lähtöisin siitä, millainen ympäröivä maailmamme todellisuudessa ”on”. Tämä kääntää terminologian ajatusta jokseenkin pääläelleen ja siirtää fokuksen nimitykseen ja siihen, mikä on sen vaikutus käsitteeseensä ja sitä kautta tarkoitteisiinsa. Tämä on tutkielmani kannalta keskeinen ajatus: tarkastella tarkemmin terminologian käsitystä termien neutraaliudesta. Jos kieli vuorovaikutuksessa ei koskaan ole täysin neutraalia ja rakentaa aina jonkinlaisesta näkökulmasta objektiivisesti käsittämäämme todellisuutta, mikä on termien rooli? Entä miten käsitteet, mieliin tallentuneet tiedon yksiköt, vaikuttavat tarkoitteisiinsa,

eli miten odotus siitä, millaisia esimerkiksi tietyn termin osoittamat ihmiset ovat, vaikuttavaa heihin ja heidän olemukseensa ja käytökseensä?

2.3.3 Kognitiivinen terminologia, kehysanalyysi ja käsiteanalyysi

Käsiteanalyysi on ”menetelmä, jonka avulla selvitetään käsitteiden sisältöjä ja niiden välisiä suhteita” (Tieteen termipankki 2019: Terminologiaoppi: käsiteanalyysi, 24.3.19). Käsiteanalyysi muodostaa pohjan terminologiselle tutkimukselle (Nuopponen 2009, 308), ja sen on tärkeä sanastotyön osa (TSK 36, s.v. *käsiteanalyysi*). Tarve käsiteanalyysiin lähtee tavoitteesta jäsentää todellisuutta, ja se on osa normaalia ajatteluamme, ei ainoastaan tieteellisen tutkimuksen ja sanastotyön menetelmä (Nuopponen 2003, 14, 18–19).

Käsiteanalyysi on siis tapa jäsentää maailmaa. Luokittelu (Rodríguez 2012, 52) mahdollistaa ympäröivän maailman ymmärtämisen: asioita ja esineitä luokitellaan sen perusteella, millaisia eroja ja yhteneväisyyksiä niissä nähdään. Nämä edustuvat mieleen tallennetuilla käsitteillä.

Terminologiassa on myös suuntauksia, jotka syntyivät kritisoimaan ns. perinteisen terminologian teorian rajoituksia. Tällaisia suuntauksia ovat esimerkiksi kognitiivinen terminologia ja sosioterminologia. (Pasanen 2016; Faber 2012, 19.) Sosioterminologia esittää, että myös terminologiassa on hyväksyttävä synonymiaa ja polysemiaa, sillä myös erikoisaloilla tietyn termin valitseminen kertoo esimerkiksi kielenkäyttäjän tiedosta ja asemasta sekä voimasuhteista. Polysemia ja synonymia tarkoittavat, etteivät käsitejärjestelmät ja määritelmät ole staattisia. (Faber 2012, 19.) Kognitiivisessa kielitieteessä tarkastellaan sitä, miten kieli toimii käytännössä, mikä on kielen ja todellisuuden suhde ja rooli maailman hahmottamisessa ja luokittelussa. Myös kognitiivinen lähestymistapa teoriaan perustuu ihmisten kokemukseen ja havaintoihin maailmasta ja siihen, miten maailmaa käsitteistetään. (Rodríguez 2012, 34–35.)

Niin kutsuttu kehysperusteinen terminologia (*frame-based terminology*) kuuluu kognitiivisen lähestymistavan piiriin ja yhdistää toisiinsa kielellisen ja käsitteellisen analyysin (Pasanen 2016). Kehysperusteisen terminologian mukaan termien ja sanojen erottaminen toisistaan on turhaa ja että paras tapa tarkastella erikoisalojen tiedon yksiköitä on tutkia niiden käyttäytymistä tekstissä. (Faber 2012, 26.) Kehysperusteinen terminologia keskittyy tarkastelemaan käsitteiden järjestymistä,

terminologisten yksikköjen moniulotteisuutta ja monikielisten korpusten tarjoamaa tietoa semanttisen ja syntaktisen tiedon hankinnassa. Tätä tietoa etsitään korpuksissa esiintyvistä konkordansseista, joiden avulla selvitetään terminologisten yksikköjen määritteitä, sisältöä ja suhteita muihin alan käsitteisiin. (Faber 2012, 29, 31.) Kehysperusteisen terminologian mukaan yhtä käsitettä ei voi ymmärtää ilman, että ymmärtää saman käsitejärjestelmän muita käsitteitä (Pasanen 2016).

Kehykset (*frames*) ovat kognitiivisessa kielitieteessä kokemukseen perustuva jäsentämisen tapa, ns. tiedon struktuuri, jota voidaan kutsua esimerkiksi myös termeillä *scheme*, *script*, *scene* jne. Kehys sisältää ennakkokäsityksen todellisuuden rakentumisesta ja tarjoaa taustatiedon ja -motivaation kielen sanojen olemassaololle ja käytölle diskurssissa. (Faber 2012, 28; Pasanen 2016.) Kehys myös yhdistää tausta- ja tilannetiedon ja ohjaa tilanteen tulkintaa. Tämä tarkoittaa sitä, että kehykset ovat sosiaalisesti jaettuja. (Pasanen 2016.) Merkityksen kontekstisidonnaisuus perustuu siis kehyksiin: leksikaalinen yksikkö tarjoaa pääsyn jäsenettyyn ei-kielelliseen tai ensyklopediseen tietoon. (Rodríguez 46.)

Kehysanalyysissa on edustettuna paljon monipuolisia käsitesuhteita, joiden avulla käsitteiden välisiä suhteita havainnollistetaan. Tieto saadaan erilaisista leksikaalissyntaktisista malleista, jotka vaihtelevat käsitesuhteen mukaan. Esimerkiksi *Type_of* suhde edustuu tekstissä tietynlaisina rakenteina, jotka kertovat käsitteen kuuluvan jonkin yläkäsitteen alaan. (Arauz, Faber & Martinez 2012, 144.) Muita suhteita on paljon, ja niitä on esimerkiksi *has_part*, *made_of*, *has_function*, *affected_by*, *has_attribute*, *located_at*, *function_of* ja *patient_of*, jotka kaikki kuvaavat erilaisia käsitteiden välisiä suhteita (Arauz, Faber & Martinez 2012, 140–147).

3 Aineisto ja analyysimenetelmä

Käytän aineistonani Maahanmuuttoviraston sivuilla saatavilla olevasta sanastosta poimittuja termejä sekä Tilastokeskuksen maahanmuuttoaiheisilta sivuilta poimittuja keskeisiä ja toistuvia termejä. Kehysanalyysin aineistona käytän kymmentä Helsingin Sanomissa julkaistua maahanmuuttoaiheista artikkelia. Yhteensä analysoitavia termejä on kahdeksan.

Tutkielman rajatun pituuden takia en valitettavasti voi lähemmin tutkielmassani ottaa esille kaikkia esimerkiksi Maahanmuuttoviraston sanastossa esiintyviä termejä.

Tutkielmani analyysin tarkoituksena on tarjota alustavaa analyysia ja esimerkkejä siitä, millaisilla menetelmillä aihetta voisi tutkia, ja mitä maahanmuuton termit tarkemmin tarkasteltuna pitävät sisällään, mitä ne kertovat käsitteistään ja millaista kuvaa ne luovat tarkoitteistaan.

Aineistooni olen poiminut seuraavat termit Maahanmuuttoviraston sanastosta:

1. maahanmuuttaja
2. turvapaikkapuhuttelu
3. vapaaehtoinen paluu

Seuraavat termit on poimittu Tilastokeskuksen sivuilta:

4. maahanmuuttajataustainen
5. syntymävaltio
6. taustamaa
7. toisen sukupolven ulkomaalaistaustainen (toisen sukupolven maahanmuuttaja)
8. ulkomaalaistaustainen

Poimimistani termeistä *maahanmuuttaja*, *maahanmuuttajataustainen*, *toisen sukupolven ulkomaalaistaustainen* ja *ulkomaalaistaustainen* kuuluvat vuorovaikutteisiin luokkiin. Niiden tarkoitteet ovat siis ihmisiä. Muut termit, *turvapaikkapuhuttelu*, *vapaaehtoinen paluu*, *syntymävaltio* ja *taustamaa*, ovat myös maahanmuuton ja turvapaikanhaun keskeisiä käsitteitä, ja kuuluvat olennaisena osana maahanmuuton matriisiin eli erilaisiin instituutioihin, käytänteisiin ja paikkoihin.

Analysoin aineistoani tarkastelemalla termejä ja niiden kielellisiä ominaisuuksia, sitä, millaisista osista ne koostuvat ja miten ne käsitettään kuvaavat. Yhtä termiä tarkastelen myös kehysanalyysin kautta. Valitsin kehysanalyysiin tutkielman ja aineiston keskeisimmän käsitteen, *maahanmuuttajan*, joka on myös yleiskielessä käyttöalaltaan laaja. Kehysanalyysin avulla voidaan selvittää se, millaisissa käyttöyhteyksissä *maahanmuuttaja* esiintyy, millaisia ominaisuuksia siihen liitetään ja millaisia käsitesuhteita se saa muihin käsitteisiin. Käytän analyysissani kehysanalyysia tutkimusmenetelmänä, sillä sen vahvuutena on nimenomaan käsitteiden merkitysten selvittäminen suoraan tekstistä. Kehysanalyysi paljastaa, missä kontekstissa hakusana esiintyy ja mitä käsitteestä saadaan sen avulla selville (Pasanen 2016). Tarkastelen termiä *maahanmuuttaja* kehysanalyysin avulla selvittääkseni sen, millaisia käsitesuhteita ja piirteitä siihen liittyy ja mitä tietoa siitä paljastuu.

Kehysanalyysiini tarkastelin kymmentä artikkelia Helsingin Sanomista aikaväliltä 27.2–22.3.2019. Tekstit olivat erilaisia uutisia tai uutiskommentteja, joiden aihealueena oli maahanmuutto ja kotimaan tai ulkomaiden politiikka. Mukana oli myös yksi maahanmuuttoaiheinen lukijan mielipidekirjoitus. Artikkelit valitsin hakemalla Helsingin Sanomien uutisista hakusanalla ”maahanmuuttaja” ja valitsemalla tuoreimpia, maahanmuuttoon liittyviä artikkeleita, joissa osuma esiintyi. En tehnyt analyysia varsinaisesta suuresta korpuksista, sillä tämän tutkielman tarkoituksiin sopi paremmin pienempi, käsin tehty analyysi.

Kehysanalyysin voisi suorittaa mille tahansa aineiston käsitteelle, mutta tutkielman rajatun pituuden takia valitsin ainoastaan käsitteistä keskeisimmän. Muita käsitteitä olen analysoinut tarkastelemalla sitä, millaisista osista ne koostuvat ja mitä merkityksiä on yhdyssanojen edus- ja määriteosilla. Tässä käytän apunani esimerkiksi eri sanakirjojen ja sanastojen määritelmiä ja vertailua muihin termeihin, ilmaisuihin tai käyttöyhteyksiin.

4 Analyysi

4.1 Kehysanalyysi: *Maahanmuuttaja*

Migrin sanaston mukaan maahanmuuttaja on ”maahan (Suomeen) muuttava henkilö” (Migrin sanasto 2019, s.v. *maahanmuuttaja*). Väestöliiton sivulla käsite määritellään seuraavasti:

Suomeen muuttanut ulkomaan kansalainen, joka aikoo asua maassa pidempään. Maahanmuuttajalla voidaan joskus viitata myös sellaiseen henkilöön, joka on syntynyt Suomessa, mutta jonka vanhemmat tai toinen vanhemmista on muuttanut Suomeen (ns. toisen sukupolven maahanmuuttaja)
(Väestöliitto 2019)

IATEn sanastosta samalle käsitteelle on seuraava määritelmä:

Maahanmuuttajalla' [tarkoitetaan] Suomeen muuttanutta henkilöä, joka oleskelee maassa muuta kuin matkailua tai siihen verrattavaa lyhytaikaista oleskelua varten myönnettyllä luvalla tai jonka oleskeluoikeus on rekisteröity taikka jolle on myönnetty oleskelukortti
(IATE 2019, s.v. *maahanmuuttaja*)

Maahanmuuttaja vaikuttaa käsitteenä yksinkertaiselta: ensisijaisena käsitepiirteenä on maahan, tässä tapauksessa Suomeen, ulkomailta muuttanut henkilö. Toinen

olennainen käsitepiirre on se, että oleskelun tarkoituksena on asumaan asettuminen eikä esimerkiksi matkailu. Kolmas käsitepiirre on oleskeluoikeuden tai oleskelukortin hallinta.

Käsite on kuitenkin laajassa käytössä ja esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja käytännössä siihen todennäköisesti liittyy paljon muitakin piirteitä, joita ihmiset käsitteeseen liittävät. Jotta voitaisiin tarkastella sitä, millaisia merkityksiä käsitteeseen liittyy sen konkreettisessa käytössä eikä vain määritelmässä, suoritin *maahanmuuttajasta* kehysanalyysin Helsingin Sanomista poimitun aineiston avulla.

Uutisissa tarkastelin nimenomaan *maahanmuuttaja*-termin ilmenemistä ja sen erilaisia esiintymisympäristöjä, sen saamia piirteitä ja erilaisia käsitesuhteita. Tarkoituksena oli selvittää, millaisia konkreettisia merkityksiä *maahanmuuttaja* saa yleiskielisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa, ketä *maahanmuuttajalla* tarkoitetaan, millaisia piirteitä käsitteeseen liitetään ja millä tavalla sen tarkoitejoukkoa jaotellaan eteenpäin.

Uutisartikkeleissa (ja yhdessä lukijan mielipidekirjoituksessa) oli runsaasti esiintymiä termille *maahanmuuttaja*. Yhteensä esiintymiä oli 42 kappaletta. Niihin kuuluivat *maahanmuuttaja*-termin eri taivutusmuodot sekä siitä muodostetut yhdyssanat. Keskimäärin yhdessä artikkelissa termi esiintyi siis noin neljä kertaa. Käytännössä osumien määrä vaihteli kymmenen ja yhden välillä. Uutisartikkelit olivat myös erimittaisia, jolloin pidempiin artikkeleihin toki mahtui enemmän esiintymiä termistä.

Seuraavaksi analysoin näitä esiintymiä kehysanalyysin näkökulmasta.

Ensimmäiseksi keskityin ala- ja yläkäsitteitä edustaviin *type_of* käsitesuhteisiin, joita oli aineistossa paljon. *Maahanmuuttajalla* oli paljon erilaisia alakäsitteitä, jotka kertovat tavasta luokitella ihmisryhmää jollain tavalla uutisten kannalta olennaisiin alaluokkiin. Nämä ovat oliokäsitteitä, jotka määritellään *maahanmuuttajaksi*, mutta joilla on jotain ominaisuuksia, joita halutaan alakäsitteessä korostaa. Tällaisia olivat esimerkiksi iän ja/tai sukupuolen mukaiset alakäsitteet, kuten *maahanmuuttajalapsi*, *-nuori*, *-äiti* tai *-mies*. Tyypillistä oli myös maahantulon syytä tähdentävät alakäsitteet, kuten *turvapaikanhakija*, *pakolainen*, *työperäinen maahanmuuttaja* ja *perhesyistä muuttava maahanmuuttaja*. *Maahanmuuttaja*-termille esiintyi myös yläkäsitteitä, kuten *ulkomaalainen*, jota usein käytettiin *maahanmuuttajan* kanssa synonyymisena.

Uutisartikkeleissa melko yleinen käsitesuhde oli myös osuutta kuvaava *part_of*. Tähän laskin kohdat, joissa *maahanmuuttaja* liitettiin osaksi laajempaa kokonaisuutta. Tällaisia olivat *maahanmuuttajaryhmä*, *maahanmuuttajaväestö* ja sellaiset ilmaukset, kuten *maahanmuuttajien osuus* tai *määrä*.

Maahanmuuton ja *maahanmuuttajan* välillä on myös käsitesuhde, jota voidaan hahmottaa useammalla eri tavalla. Aineistossa oli esimerkiksi yksi artikkelin otsikko, joka kuului ”Mistä Suomeen kohdistuva maahanmuutto koostuu? HS selvitti, keitä viime vuonna tulleet yli 30 000 ihmistä ovat.” Tässä ”ihmiset” ovat siis *maahanmuuttajia*, ja *maahanmuutto* ”koostuu” näistä ihmisistä. Tällöin käsitesuhde voisi olla *part_of*: *maahanmuutto* koostuu *maahanmuuttajista*. Käsitesuhteen voi katsoa olevan myös *maahanmuuton* ja sen eri alalajien suhdetta, eli esimerkiksi *työperäinen maahanmuutto* tai *pakolaisuus* on osa laajempaa maahan kohdistuvaa muuttoliikettä. Toisaalta *maahanmuuttajan* voi katsoa olevan myös *maahanmuuton* tulos, jolloin käsitesuhde olisi *result_of*.

Käsitesuhteen hahmottaminen liittyy esimerkiksi siihen, millaiseksi käsitteeksi *maahanmuutto* ajatellaan. Sen voi ajatella edustavan toimintakäsitettä, sillä esimerkiksi IATEn määritelmässä korostuu yksittäisen henkilön oma toiminta: ”henkilö siirtää vakinaisen asuinpaikkansa jäsenvaltion alueelle ajanjaksoksi, joka on tai jonka odotetaan olevan vähintään 12 kuukautta - - ” (IATE 2019: s.v. *maahanmuutto*; ks. 4). Toisaalta maahanmuuttoa voi ajatella myös prosessina, jossa on eri vaiheita, kuten yhdestä maasta lähteminen ja toiseen muuttaminen ja asumaan asettuminen, tai tapahtumana, ikään kuin hallitsemattomana ilmiönä, joka tapahtuu valtiolle. ”Suomeen kohdistuva maahanmuutto” voi mielestäni olla näitä kaikkia: se voi olla yksittäisten ihmisten päätöstä ja toimintaa muuttaa Suomeen, prosessia siirtyä ja asettua asumaan maasta toiseen tai luonnonilmiömäinen, valtioon kohdistuva tapahtuma.

Maahanmuuttaja-käsitteelle annettiin artikkeleissa paljon erilaisia piirteitä, erilaisia ominaisuuskäsitteitä. Tällaisia *has_attribute*-käsitesuhteita olivat esimerkiksi käsitesuhde ominaisuuskäsitteisiin *koulutettu* ja *työllistytvä maahanmuuttaja*, *tyypillinen maahanmuuttaja* ja *Suomen kansalainen*. Viimeinen voi toki olla myös oliokäsite, jos sillä viitataan ihmiseen, mutta sen voi laskea myös ominaisuuskäsitteeksi, jos sillä kuvataan vain jotakin ihmisen ominaisuutta eli statusta

tietyn valtion, tässä tapauksessa Suomen, kansalaisena. Aineiston esimerkkitapauksessa ”Kesällä maahanmuuttajasta tuli Suomen kansalainen” kyseessä on tuloslause, jossa kuvataan tapahtuvaa tilan muutosta eli maahanmuuttajan saamaa uutta statusta. Hänet voidaan kuitenkin silti määritellä maahanmuuttajaksi, jolloin *Suomen kansalainen* on vain uusi lisäpiirre tai -ominaisuus. Voidaan toki ajatella, että kansalaisuuden saatuaan maahanmuuttajaa ei enää luokiteltaisi maahanmuuttajaksi, mutta sellaisten käsitteiden kuin *toisen polven maahanmuuttaja* tai *maahanmuuttajataustainen* olemassaolo kertoo siitä, että näin ei käytännössä ole.

Maahanmuuttajaväestöllä oli myös yhdessä artikkelissa piirre *ongelmallinen*. *Ongelmallisen maahanmuuttajaväestön* voisi katsoa edustavan käsitteen *maahanmuuttaja* välillä myös part_of-suhdetta: *ongelmallinen maahanmuuttajaväestö* on osa koko *maahanmuuttajaväestöksi* laskettavaa ihmisjoukkoa.

Vaikutusta kuvaavaa affects-käsitesuhdetta esiintyi myös aineistossa. Maahanmuuttajiin vaikuttaviksi käsitteiksi esitettiin muun muassa *kategorisointi*, *asenne* ja *kielteinen asenne*. Nämä käsitteet ovat mielenkiintoisia ja niiden voidaan katsoa edustavan toimintakäsitettä: *kategorisointi* ainakin on toimintaa, jota ihmiset tekevät sekä tietoisesti että tiedostamatta. Myös *asenne* – tai *kielteinen* sellainen – voidaan jollain tavalla katsoa toiminnaksi, jos *asenne*-käsitettä ajattelee laajemmin myös asenteen ilmaisemisena, jolloin se tavalla tai toisella vaikuttaa kyseisen asenteen kohteeseen, tässä tapauksessa *maahanmuuttajaan*.

Lisäksi aineistossa esiintyi sellaisia oliokäsitteitä kuin *toisen polven maahanmuuttaja*, *maahanmuuttajataustainen* ja *ulkomaalaistaustainen*. Näiden käsitesuhteiden selvittäminen *maahanmuuttajaan* oli mielestäni haastavaa. Kyse ei ole varsinaisesti alakäsitteestä tai yläkäsitteestä, sillä mikään termeistä ei kuvaa enää maahanmuuttajaa. Silti käsitteet ovat yhteydessä toisiinsa ja liittyvät kaikki maahanmuuttoon.

Maahanmuuttaja on siis käsite, jota *kategorisoidaan* moniin erilaisiin alaluokkiin, erilaisia olioita edustaviin alakäsitteisiin. Ominaisuudet ja piirteet, jotka erottavat alaja yläkäsitteitä toisistaan, jakautuvat pääosin ikää ja/tai sukupuolta tai perhestatusta korostaviin alakäsitteisiin kuten *maahanmuuttajaäiti* ja maahanmuuton syitä painottaviin alakäsitteisiin kuten *pakolainen*.

Maahanmuuttaja on myös aina osa maahanmuuttajien koko joukkoa, ja tätä korostetaan aineistossa usein. *Maahanmuuttaja* on osa *maahanmuuttajaväestöä*, jotain *maahanmuuttajaryhmää* ja maahanmuuttajien *osuutta* tai *määrää*. Tällaisissa ilmaisuissa korostuu toisaalta maahanmuuttajien (kuviteltu) homogeenisuus ja toisaalta ero valtaväestöön. *Maahanmuuttajaväestö* on ikään kuin erillinen muusta väestöstä ja vaikuttaa yhtenäiseltä oman ryhmänsä sisällä.

Maahanmuuttajaan liitetyt ominaisuudet pyörivät uutisartikkeleissa vahvasti koulutuksen ja työllistymisen ympärillä: esillä olivat *työllistyvät* tai *koulutetut* maahanmuuttajat. Aineistossa käsitteet *työllisyys*, *työllistyminen*, *oppiminen* ja *koulutus* olivat muutenkin vahvasti esillä: puhuttiin maahanmuuttajien työllisyydestä tai heidän koulutuksestaan tai oppimisestaan.

Maahanmuuttajaan kohdistui myös muuta toimintaa: *asenne*, ja tämä asenne voi joillain olla myös *kielteinen*. Status maahanmuuttajana voi siis jo itsessään herättää muissa asenteita, ja niiden negatiivisuuden mahdollisuutta korostetaan.

4.2 *Maahanmuuttajataustainen, ulkomaalaistaustainen ja toisen polven ulkomaalaistaustainen*

Tilastokeskuksen Maahanmuuttajat väestössä -sivustolla määritellään, että ”ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla”. Tilastokeskus käyttää termejä ”maahanmuuttajataustainen” ja ”ulkomaalaistaustainen” ilmeisen synonyymisinä. Eri sivuilla ja niiden välilehdillä käytetään molempia termejä vaihtelevasti ja viitatessa samaan asiaan eli edellä mainitun määritelmän osoittamiin ihmisiin. ”Suomalaistaustaisia” taas ovat henkilöt, joilla ainakin toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. (Tilastokeskus 2019.)

Tilastokeskuksen sivuilla myös käytetty termi on ”toisen polven ulkomaalaistaustainen”, jolla viitataan Suomessa olevien ulkomaalais- eli maahanmuuttajataustaisen väestön Suomessa syntyneisiin jälkeläisiin. (Tilastokeskus 2019.) Joskus samasta henkilöstä käytetään myös termiä ”toisen polven maahanmuuttaja”, esimerkiksi Väestöliiton sivulla (Väestöliitto 2019).

Käytetyissä termeissä on siis vaihtelua, ja variantteja käytetään näennäisen synonyymisinä. Harvoin on kuitenkaan olemassa täydellisiä synonyymeja, joten termeillä on siis esimerkiksi sävyeroja.

Termien variaatio on seuraavaa:

ulkomaalaistaustainen – maahanmuuttajataustainen

toisen polven ulkomaalaistaustainen – toisen polven maahanmuuttaja

Etenkin ”toisen polven maahanmuuttaja” on terminä herättänyt keskustelua. Aiheesta ovat kirjoittaneet esimerkiksi Rask (2017) ja Castenada (2017), jotka molemmat käsittelevät sitä, kuinka Suomessa syntynyt ja kasvanut henkilö, joka ei ole muuttanut maasta toiseen, määritellään yhä vanhempien yhden piirteen mukaan, sen että he ovat syntyneet ulkomailla ja muuttaneet Suomeen (Castenada 2017, 182; Rask 2017, 256–257). Castenada (2017, 182) pitää esimerkiksi termiä *ulkomaalaistaustainen* parempana vaihtoehtona ja *ensimmäisen polven suomalaista* kokeilunarvoisena uutena terminä. Esimerkiksi Niemi ja Perälä (2018) käyttävät jälkimmäistä termiä artikkelissaan. Rask (2017) toteaa, että henkilön määrittelyminen toisen sukupolven maahanmuuttajaksi – tai maahanmuuttajaksi ylipäätään – nostaa kyseisen piirteen eli maasta toiseen muuttamisen hallitsevaksi piirteeksi, jonka mukana ihminen liitetään kuuluvaksi yhteen yhtenäiseen ryhmään ”maahanmuuttajat” (2017, 256).

Ihmisten luokittelu *maahanmuuttajataustaiseksi* tai *toisen polven maahanmuuttajaksi* tai *ulkomaalaistaustaiseksi* korostaa Suomeen muuttamista tai vanhempien syntyperää ja tekee tästä piirteestä hallitsevan.

4.3 Vapaaehtoinen paluu

Vapaaehtoisella paluulla on Migrin sanastossa seuraava määritelmä:

Käännyttämistä tai maasta karkottamista koskevassa päätöksessä, jossa ei määrätä maahantulokieltoa, määrätään vähintään seitsemän ja enintään kolmenkymmenen päivän aika, jonka kuluessa kolmannen maan kansalainen voi poistua maasta vapaaehtoisesti.

(Migri 2019: s.v. *vapaaehtoinen paluu*)

Käännyttämisellä tarkoitetaan maastapoistamismenettelyä, jossa henkilö, jolla ei ole ollut oleskelulupaa, poistetaan maasta. Karkottamisessa taas maasta poistettavalla henkilöllä on tai on ollut oleskelulupa valtiossa. Maahantulokiellossa karkotettua tai käännytettyä henkilöä kielletään saapumasta uudelleen Suomeen. (Migri 2019: s.v. *karkottaminen, käännyttäminen, maahantulokielto*.) Termillä tarkoitetaan siis tilannetta, jossa käännytetty tai karkotettu henkilö annetun aikarajan sisällä lähtee itse maasta, ja määriteosa ”vapaaehtoinen” viittaa juuri tähän käsitteen piirteeseen.

Tarkastellaan termiä tarkemmin. *Vapaaehtoinen* saa kielitoimiston sanakirjassa seuraavan määritelmän:

1. adj. jkn **omasta tahdosta ilman pakkoa tekemä, tapahtuva, suoritettava** tms.
2. adj., subst. ihmisestä: **omasta tahdostaan, pakottamatta jtk tekemä;** korvauksetta työskentelevä.
3. subst., sot. omasta anomuksestaan ennen kutsuntaikää asevelvollisuuttaan suorittamaan hyväksytty.

(Kielitoimiston sanakirja: s.v. *vapaaehtoinen*)

Kielitoimiston sanakirjan määritelmässä puhutaan siis toiminnasta, joka on ilman pakkoa tehtyä tai tapahtuvaa, ja omasta tahdosta ja pakottamatta tehtyä. On huomattavaa, että termissä *vapaaehtoinen paluu* yhdyssanan määriteosa antaa edusosalle merkityksen, joka on ristiriidassa itse määriteosan oman määritelmän kanssa. Vapaaehtoisen paluun ei voida katsoa tapahtuvan sellaisessa tilanteessa, jota tällaiset ilmaukset kuvaisivat. Jos henkilö käännytetään tai karkotetaan, on maastapoistamispäätös ulkoinen pakko, joka ohjaa henkilön toimintaa, eikä sana ’vapaaehtoinen’ tällöin soveltuisi käytettäväksi. Vapaaehtoinen paluu on toki vastapari esimerkiksi pakkopalauttamiselle (eng. *forced return*, Asylum and migration glossary 2018: s.v. *return*), mutta termi antaa silti kuvan tapahtumasta, jossa maasta poistutaan ilman ulkoista pakkoa, vaikka määritelmä toteaa pakon olemassaolon eli karkottamis- tai käännyttämis päätöksen.

Esimerkiksi Sisäministeriön sivulla todetaan seuraavasti: ”Jos ihminen ei suostu palaamaan vapaaehtoisesti, siirtyy palauttaminen poliisin tehtäväksi” (Sisäministeriö 2019). Jos vastaavanlaista soveltaa esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjan esimerkkeihin sanan *vapaaehtoinen* käytöstä, on ristiriita huomattava: ’vapaaehtoinen

pääsymaksu’, ’vapaaehtoinen vakuutus’, ’vapaaehtoiset aineet’ (Kielitoimiston sanakirja 2019: s.v. *vapaaehtoinen*). Näissä kaikissa esimerkeissä on yleistiedon valossa ilmeistä, että jos henkilö kieltäytyy esimerkiksi maksamasta vapaaehtoista pääsymaksua, siitä ei seuraa sitä, että häneltä vaaditaan maksua joka tapauksessa. Tällöin ristiriitaisuus termin *vapaaehtoinen paluu* kanssa tulee näkyväksi. Kielitoimiston sanakirjan esimerkit ovat kaikille tuttuja, ja lisää esimerkkejä voi keksiä paljon. *Vapaaehtoinen paluu* taas on erikoisalan termi, joka lainaa olemassa olevaa muotoa, vaikka on määritelmältään sen kanssa ristiriitainen. Termi ei kuitenkaan välttämättä ole maallikolle tuttu. Tällöin aiheeseen ja määritelmiin perehtymätön maallikko saa väärän kuvan vapaaehtoisesta paluusta, ja sanan *vapaaehtoinen* merkitys muuttuu pakottamatta, omasta tahdosta ja ilman pakkoa tehdystä sellaiseen toimeen, joka tehdään pakotetun toiminnan välttämiseksi.

On myös kiinnostavaa, että Pakolaisavun sanastossa olevassa selitteessä otetaan suoraan kantaa termin ja itse selitteen välittämään mielikuvaan, ja sanastossa todetaan termin olevan ”ongelmallinen” ja esitetään termin käytölle rajoitus, että sitä tulisi käyttää vain ilman ulkoista painostusta tehdystä paluusta. (Pakolaisavun sanasto 2019: s.v. *vapaaehtoinen paluu*.)

4.4 *Taustamaa ja syntymävaltio*

Tilastokeskuksen sivuilla käytettiin termejä *taustamaa*, ja *syntymävaltio* (myös *syntymämaa*). Esimerkiksi ulkomailla syntyneiden ihmisten tilastoissa puhuttiin *syntymämaasta* eli maasta, jossa henkilö on syntynyt. (Tilastokeskus C, 2019). Ulkomaalaistaustaisiin keskittyvällä sivulla (Tilastokeskus D, 2019) puhuttiin *syntymävaltiosta* ja *taustamaasta*, jossa *syntymävaltio* on valtio, jossa henkilön vanhemmat ovat syntyneet, eli ulkomaalaistaustaisen henkilön *taustamaa*.

Taustamaa-termin tarpeellisuus tässä kumpuaa siitä, ettei Suomessa syntyneen henkilön kohdalla voi tietenkään puhua mistään muusta *syntymävaltiosta* kuin Suomesta. Tällaisten Suomessa syntyneiden henkilöiden vanhempien taustaa halutaan kuitenkin korostaa, jolloin *taustamaasta* on tullut välttämätön käsite.

Syntymämaa tai *-valtio* on käsitteenä mielenkiintoinen erityisesti verrattuna *kotimaa*-termiin. Maahanmuuttoviraston sanastossa ei ole erikseen määritelty kyseistä termiä, mutta se esiintyy muissa määritelmissä yhteensä kahdeksan kertaa. Esimerkiksi passi

määritellään ”*Kotimaan* tai oleskelumaan viranomaisen antamaksi matkustusasiakirjaksi”, sur place -pakolainen ”pakolaiseksi, jonka suojelun tarve syntyy vasta henkilön lähdettyä *kotimaastaan*”, ja tilapäinen suojelu suojeluksi, jota ”voidaan antaa kansainvälisen suojelun tarpeessa olevalle ulkomaalaiselle, jonka turvallinen paluu *kotimaahansa* tai pysyvään asuinmaahansa ei ole mahdollinen - -”. (Migrin sanasto 2019, s.v. *passi, sur place -pakolainen, tilapäinen suojelu*). Tilastokeskuksen sivuilla ei taas *kotimaa*-termiä näy muissa kuin *kotimaisten kielten* yhteydessä.

Kotimaa määritellään Kielitoimiston sanakirjassa seuraavasti:

1. maa, jossa jkn koti on t. jonka kansalainen jku on, maa johon jk kuuluu, oma maa.
2. maa (t. seutu), josta jk on peräisin, alkuperämaa

(Kielitoimiston sanakirja 2019: s.v. *kotimaa*)

Tilastokeskuksen sivuilla termiä *kotimaa* selvästi vältetään ja puhutaan sen sijaan neutraalista *syntymävaltiosta* tai *-maasta*. Tämä on ymmärrettävä ratkaisu, sillä *kotimaahan* ja varsinkin sanaan *koti* voi liittyä paljon konnotaatioita. Siinä missä *syntymävaltio* kertoo vain faktan, eli sen maan, missä henkilö on syntynyt, *kotimaasta* kyseleminen voi antaa toisenlaisen sävyn. Jos Suomessa asuvan ihmisen *kotimaalla* viitataan valtioon, josta hän on Suomeen muuttanut tai jossa hän on syntynyt, implikoidaan vahvasti sitä, että Suomi ei ole henkilön *kotimaa*. Tähän kiinnittää huomiota myös Castaneda (2017, 182).

4.5 *Turvapaikkapuhuttelu*

Maahanmuuttoviraston sanaston määritelmän mukaan *turvapaikkapuhuttelu* on ”haastattelu, jossa selvitetään turvapaikkahakemuksen perusteet” (Migrin sanasto 2019: s.v. *turvapaikkapuhuttelu*). Termin alkuosa eli yhdyssanan määriteosa tuo sanaan ilmiselvän merkityksen: asia liittyy siis turvapaikkaan. Yhdyssanan hallitsevaksi edusosaksi on kuitenkin valikoitunut termi *puhuttelu*, mikä saa Kielitoimiston sanakirjassa seuraavat merkitykset:

9. puhuttelemine
10. esimies- tai auktoriteettiasemassa olevan pitämä ohjaus- tai varsinkin nuhtelutilaisuus
11. ks. turvapaikkapuhuttelu

(Kielitoimiston sanakirja 2019: s.v. *puhuttelu*)

Tilaisuudelle, joka määritellään 'haastatteluksi', on annettu edusosaksi vahvoja mielikuvia herättävä sana *puhuttelu*, joka yleiskielessä antaa voimakkaan kuvan siitä, että lähtökohtaisesti toinen osapuoli – se, joka ei ole auktoriteettiasemassa – on tehnyt jotain väärää. Vertailun vuoksi voidaan nostaa tarkasteluun *haastattelu*, joka saa esimerkiksi kielitoimiston sanakirjassa liudan neutraaleja esimerkkejä, kuten 'potilaan haastattelu ja tutkiminen', 'työhönottohaastattelu' ja 'puhelinhaastattelu' (Kielitoimiston sanakirja 2019: s.v. *haastattelu*).

Puhuttelu ilmeni poliisitermiksi. Poliisin työssä *puhuttelussa* on kyse nimenomaan *alustavasta puhuttelusta*, joka tehdään heti poliisin saavuttua paikalle, esimerkiksi onnettomuus- tai rikospaikalla. Tämä ilmenee esimerkiksi esitutkintalain (22.7.2011/805) luvusta 7, momentista 20, missä puhutaan ”rikoksen selvittämiseksi toimitettavista alustavista puhutteluista --”. Myös Poliisin sivuilla julkaistuissa tiedotteissa *puhuttelu* esiintyy usein ja nimenomaan *alustavana puhutteluna*:

- (1) *Alustavassa puhuttelussa* hän kuvasi tekoa typeräksi päähänpistoksi (Helsingin poliisilaitos 25.02.2019).
- (2) Henkilöautoa kuljettanut paikkakuntalainen mies kertoi *alustavassa puhuttelussa* poliisipartiolle, ettei hän ollut havainnut perävaunua ollenkaan - - (Itä-Suomen poliisi 23.03.2019).
- (3) Paikalle tulleelle poliisipartiolle mies kiisti anastuksen ja *alustavassa puhuttelussa* hän kertoi veljensä anastaneen ko. sumutteen (Itä-Uudenmaan poliisilaitos 12.03.2019).

Puhuttelu esiintyi myös yksinään, mutta silloinkin sen merkitys vaikuttaa olevan sama kuin *alustavassa puhuttelussa*, eli se on välittömästi poliisin paikalle saavuttuaan suorittama toimenpide, jossa tiedustellaan tapahtunutta:

- (4) Mies kertoi **puhuttelussa** tulevansa Vetelistä kaupasta (Pohjanmaan poliisi 08.01.2019).
- (5) **Puhuttelussa** mies kiisti lyöneensä ketään, mutta myönsi lyöneensä autoa (Itä-Uudenmaan poliisilaitos 18.02.2019).

Kaikissa esimerkeissä kyseessä oli rikoksesta epäillyn henkilön paikan päällä tapahtuva puhuttelu, jossa tapahtunutta selvitetään. Missään esimerkkien tiedotteissa esimerkiksi silminnäkijöille ei ollut suoritettu *puhuttelua*, ainoastaan rikoksesta

epäillylle henkilölle. Silminnäkijöiden tai uhrien kertomukset välitettiin eri tavalla, eikä *puhuttelu*-termiä käytetty:

- (6) Paikalla poliisi tapasi rikoksen uhrin, 24-vuotiaan naisen, joka kertoi tilanteen alkaneen siitä, kun naishenkilö oli tullut hänen kuljettamansa auton eteen (Itä-Uudenmaan poliisilaitos 18.02.2019).
- (7) Todistajan mukaan jalankulkijat joutuivat väistämään polttomoottorikäyttöistä nostinta (Helsingin poliisilaitos 25.02.2019).

Turvapaikkapuhutteluun on siis yhdyssanan edusosaksi otettu termi, joka käyttö yleiskielessä viittaa jonkinlaiseen väärin tekemiseen ja poliisin kielessä suoranaiseen rikoksesta epäilyyn. Silti myös Ulkomaalaislaissa (30.4.2004/301) *turvapaikkapuhuttelu* määritellään toimenpiteeksi, jossa ”suullisesti selvitetään hakijan perusteet häneen kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan kohdistuneesta vainosta tai muista oikeudenloukkauksista ja niiden uhkista”. Saman luvun samassa momentissa todetaan, että jos esimerkiksi Suomen kansallinen turvallisuus tai yleinen järjestys sitä vaativat, poliisi voi osallistua *turvapaikkapuhutteluun*. (Luku 6, momentti 97.) Se ei kuitenkaan ole välttämätöntä. *Turvapaikkapuhuttelu* ei siis ole poliisin suorittama toimenpide, eikä se myöskään liity rikoksesta epäillyn tai väärin tehneen kuulemiseen.

5 Analyysin tulokset

Tutkielman kehysanalyysia ei suoritettu varsinaisesta korpuksesta, vaan termien esiintymät poimittiin valituista uutisartikkeleista käsityönä. Koska aineisto on kooltaan hyvin rajattu, voi suuresta korpuksesta tehty kehysanalyysi tuoda esiin hyvinkin erilaisia tuloksia. Tässä tutkielmassa kehysanalyysin tarkoitus ei kuitenkaan ollut olla syväluotaava, laaja analyysi termin käyttöön ja käsitesuhteisiin, vaan pienemmällä aineistolla osoittaa se, mitä kaikkea laajempi tutkimus voisi paljastaa.

Kehysanalyysi pienestä aineistokoostaan huolimatta osoitti toistuvia piirteitä *maahanmuuttaja*-termin käytössä ja sen saamissa käsitesuhteissa, piirteissä ja merkityksissä. Maahanmuuttajia luokiteltiin erilaisiin alaryhmiin iän ja sukupuolen perusteella, mikä toki on tyypillistä kaikille väestöryhmille. Maahanmuuttajista puhuttaessa erityispiirteenä on kuitenkin myös maahan muuton perusteen ja taustan mukaan luokittelu. Maahanmuuttajista keskusteltaessa myös työllisyys ja koulutus

korostuivat: puhuttiin esimerkiksi *maahanmuuttajien työllistymisestä* ja *koulutetuista maahanmuuttajista*. Analyysistä ilmeni myös, että maahanmuuttajiin kohdistuu erilaisia *asenteita*. Asenne maahanmuuttajiin saattoi olla myös *kielteinen*.

Kehysanalyysin aineistossa maahanmuuttajista puhuttaessa käytettiin myös synonyymisinä *ulkomaalaista* ja *ulkomailla syntynyttä*. Tällöin ei luonnollisesti käytetty *maahanmuuttaja*-termiä, mutta kontekstista ilmeni, että kyseessä on nimenomaan sama käsite. Aineistossa puhuttiin *maahanmuuttaja*-termin rinnalla esimerkiksi *ulkomaalaisten työllistymisestä* ja *ulkomaalaisten määrän* kasvusta Suomessa.

Maahanmuuttajien *määrä* olikin yleinen ilmentymä, ja yleensä aiheena oli tämän määrän kasvu. Lisäksi puhuttiin maahanmuuttajien *osuudesta* ja erilaisista maahanmuuttajien *ryhmistä* tai *maahanmuuttajaväestöstä*. Maahanmuuttajia eroteltiin siis usein muusta kansasta, ja tämän muusta väestöstä erotetun ryhmän lisääntyminen on asia, johon uutisissa viitattiin monesti.

Tällaisissa ilmauksissa korostuu toiseus. Tapa, jolla maahanmuuttajat eli useista erilaisista kulttuureista ja maailmankolkista Suomeen saapuneet eri-ikäiset ja eritaustaiset, erilaiset ihmiset esitetään yhtenä homogeenisenä joukkona, voidaan katsoa toiseuttamiseksi: maahanmuuttajat vaikuttavat yhtenäisemmältä ryhmältä kuin ”itse”, eli tässä tapauksessa esimerkiksi Suomessa syntyneet suomalaistaustaiset henkilöt. Maahanmuuttajat muodostavat oman *maahanmuuttajaväestönsä* verrattuna muuhun väestöön, ja ryhmän sisäinen monimuotoisuus ja heterogeenisyys hämärtyy. Sen sijaan syntyy ja vahvistuu kuva siitä, että Suomessa asuvat ihmiset voidaan jakaa kahteen vastakohtaiseen, toisistaan eroavaan ryhmään, joista ensimmäisen muodostavat suomalaistaustaiset ja toisen maahanmuuttajaväestö.

Toiseuttaminen näkyy myös sellaisissa termeissä kuin *maahanmuuttajataustainen*, *ulkomaalaistaustainen* ja *toisen polven maahanmuuttaja(taustainen)*. Myös nämä termit voivat vahvistaa tulkintaa termien osoittamien tarkoitteiden eroavaisuudesta ”itseensä” verrattuna. Maahanmuuttajataustainen erotetaan korostamalla erilaisuutta eli painottamalla sitä, että henkilön vanhemmat eivät ole syntyneet Suomessa. Suomessa syntynyttä ja kasvanutta henkilöä ei ajatella vielä suomalaisena, vaan erilaisuutta korostetaan. Samoin vahvistuu myös tulkinta

toiseuden oletetusta yhtenäisyydestä, eli se, että maahanmuuttaja- tai ulkomaalaistaustaisista puhutaan yhtenä ryhmänä. Tämä on myös kehystämisen valinta: valitaan korostaa suomalaisuuden sijasta vanhempien syntymämaata, vaikka ei tiedetä, kuinka vahvasti kyseinen maa ja sen kulttuuri ovat henkilön identiteetissä esillä. Tällöin heillä ei ole myöskään samalla tavalla mahdollisuutta identifioitua suomalaisina, jos heitä jatkuvasti luokitellaan siitä eroaviksi. Jatkuva maahanmuuttajaksi tai maahanmuuttajataustaiseksi määrittely luo toiseuttavaa eroa valtaväestöön.

Maahanmuuttaja, maahanmuuttajataustainen, ulkomaalaistaustainen ja toisen polven maahanmuuttaja ovat kaikki vuorovaikutteisia luokkia. Ne kuvaavat kaikki ihmisiä, ja ihmiset ovat tietoisia siitä, millä tavalla ja millaisiin kategorioihin heitä luokitellaan. Maahanmuuttajat tietävät siis olevansa maahanmuuttajia, ja toisen polven maahanmuuttajaksi tai ulkomaalaistaustaiseksi luokiteltu henkilö tietää, että on olemassa kyseinen heitä kategorisoiva luokittelu. He voivat myös olla hyvin tietoisia siitä, millaisia piirteitä kategorioihin ja sitä mukaan myös heihin liitetään. Maahanmuuttajataustaiseksi määritelty henkilö ei silti välttämättä määrittele itseään sellaiseksi, mutta sekin on reaktio luokitteluun. Jompaankumpaan kategoriaan asetettu yksilö voi esimerkiksi hyväksyä luokittelun tai kieltää sen. Kumpikin vaikuttaa hänen toimintaansa ja käytökseensä, mikä taas vaikuttaa itse käsitteeseen ja siihen, millaisia piirteitä siihen liitetään.

Termien ulkoasun tarkastelusta ilmeni kiinnostavia seikkoja. Esimerkiksi *turvapaikkapuhuttelussa* edusosa on poliisitiedotteissa kuvattu poliisien suorittamassa rikostutkinnassa käytetty termi, jota käytetään nimenomaan rikoksesta epäillyn jututtamisesta paikan päällä, jolloin kyse on *alustavasta puhuttelusta*. Sen sijaan esimerkiksi uhreille tai silminnäkijöille ei suoritettu puhuttelua, vaan heidän kertomansa välitettiin tiedotteissa muilla tavoilla. Kun haastattelusta, jossa turvapaikanhakijan hakemuksen perusteet selvitetään, käytetään termiä, joka on samanasuinen rikoksesta epäillyn jututtamisen kanssa, on mielestäni syytä pohtia sitä, mitä tämä kertoo siitä, miten ihmiset turvapaikkapuhutteluun suhtautuvat, ja kuinka paljon tästä kenties pohjautuu siihen, millaisia mielikuvia periaatteessa neutraalina pidetty termi heissä herättää. Jos tarkoituksena on haastattelun avulla suorittaa objektiivinen selvitys siitä, millaisia perusteita henkilöllä on hakea turvapaikkaa,

negatiivisia konnotaatioita sisältävän sanan käyttäminen, jolla on poliisin erikoiskielessä myös rikostutkintaan ja rikoksista epäillyn puhuttelun merkitys, termin, käsitteen ja tarkoitteen välisiä suhteita ja vaikutuksia tulisi tarkkailla erityisen tarkasti.

Samankaltainen tilanne oli termin *vapaaehtoinen paluu* kohdalla. 'Vapaaehtoinen' luo kuvan ilman ulkoista pakkoa tapahtuvasta omin tahdoin tehdystä toiminnasta, sillä sellaisessa merkityksessä sanaa yleiskielessä käytetään. Käsitteessä ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta toiminnasta, sillä ulkoinen pakko on olemassa. Vaikka 'vapaaehtoinen' onkin termissä sen takia, että sillä luodaan eroa pakkopalautukseen ja poliisin valvonnassa tehtyihin palautuksiin, mutta se on silti terminä ristiriitainen.

Termien *syntymävaltio* ja *taustamaa* (ja niiden rinnakkaistermien) käyttö taas ilmensi neutraaliuden tavoittelua. *Kotimaasta* puhuminen olisi todennäköisesti Suomeen muuttaneiden kohdalla liian vahvoja konnotaatioita sisältävä ilmaisu ja heidän jälkeläistensä suhteen taas virheellinen: se maa, jossa vanhemmat ovat syntyneet ja kenties kasvaneet, ei ole maa, jossa Suomessa syntynyt henkilö on välttämättä koskaan edes käynyt. *Kotimaata* käytetään kuitenkin esimerkiksi Maahanmuuttoviraston sanaston määrittelyissä. Vaikka syntymävaltio ja taustamaa voidaan katsoa esimerkiksi kotimaata neutraaleimmiksi, sisältyy niistä etenkin taustamaahan vahvoja olettamuksia. Samoin kuin kotimaasta puhuminen, taustamaa antaa vahvasti ymmärtää, että ihmisellä on yksi tietty maa, josta hän on kotoisin tai joka antaa hänelle kulttuurista taustaa. Mutta miten esimerkiksi taustamaa sopii sellaiseen henkilöön, jonka vanhemmat ovat syntyneet eri valtioissa, mahdollisesti vielä varttuneet jossain kolmatta osapuolta edustavassa maassa? Tällöin *taustamaa* käy hankalaksi käsitteeksi, samoin kuin *kotimaa* käy paljon maasta toiseen muuttavan ihmisen kohdalla ongelmalliseksi. Syntymävaltiosta puhuttaessa tällaiset kysymykset eivät ole olennaisia eivätkä tarpeellisia, sillä kyse on yksinkertaisesta faktatiedosta eli siitä, minkä valtion rajojen sisällä henkilö on syntynyt.

Kuten aiemmin on todettu, tutkielman analyysit ovat esimerkkejä ja alustavaa analyysia siitä, miten termien sisältämää vaikutusvaltaa ja voimaa voisi tutkia ja minkä takia tutkimus olisi tarpeellista. Analyysisista ja sen tuloksista käy ilmi, että sillä, miten maahanmuuton virallisia termejä käytetään, voi olla tarkoitteisiin monenlaisia vaikutuksia. Termeillä saattaa olla esimerkiksi toiseuttava vaikutus. Ihmisten

määrittely ja nimeäminen maahanmuuttajiksi ja heidän osuudestaan ja määrästäan puhuminen ja heidän esittämisenä juuri *maahanmuuttajina*, yhtenäisenä normaalista poikkeavana joukkona, luo eroja ja vastakkainasettelua sekä muodostaa (virheellistä) käsitystä siitä, että maailman Suomessa asuvat ihmiset on jaettavissa kahteen toisistaan poikkeavaan ryhmään – maahan muuttaneisiin, siis ”maahanmuuttajiin”, ja normiin, esimerkiksi ”suomalaisiin”.

Termit saattavat myös välittää vääränlaista ja virheellistä kuvaa osoittamastaan käsitteestä. Vapaaehtoinen paluu ei olekaan vapaaehtoista, mutta toiminnan kutsuminen juuri *vapaaehtoiseksi* paluuksi luo maallikon mieleen juurikin sellaista kuvaa, että ihminen poistuu maasta omasta tahdostaan, joka ei ole ulkoisesta painostuksesta johtuvaa. Näin ei kuitenkaan ole. Termin muodostaminen tai muodostuminen nykyisenlaisekseen voidaan myös nähdä jonkinlaisena vastuun siirtona: jos turvapaikkahakemuksensa hylättyä takaisin saava hakija poistuu ilman, että poliisin tarvitsee häntä maasta poistaa, voi olla helppo suhtautua tähän nimenomaan ”vapaaehtoisena” toimintana. Jos hakijan vaihtoehtona on kuitenkin ollut nimenomaan pakolla palautetuksi tuleminen, toiminnan vapaaehtoisuus vähenee huomattavasti.

Termit saattavat myös tavoitella neutraaliutta ja olla vaihtoehtoisia yleiskielen sanoille, joihin liittyy liikaa tunnepitoisuutta tai vahvoja mielikuvia. Tällöin sellaiset termit kuten *syntymävaltio* ja *taustamaa* ovat vähemmän kantaa ottavia, sillä ne eivät esitä olettamuksia siitä, minkä valtion henkilö mieltää kodikseen, vaan ilmaisevat synnyinpaikkaa tai vanhempien aikaisempaa asuinmaata.

Termin sisältämät sanat saattavat myös sisältää voimakkaita konnotaatioita tai sävyjä. *Turvapaikkapuhuttelun* tapauksessa tämä sävy on vahvasti negatiivinen. *Puhuttelulla* on yleiskielessä kielteinen sävy, sillä se kuvaa yleensä tapahtumaa, joka seuraa väärin tekemisestä tai toimimesta. Se on myös poliisitutkinnassa käytetty termi, joka viittaa rikoksesta epäillyn puhutteluun välittömästi mahdolliselle rikospaikalle saavuttaessa. Tällöin samanlainen sävy on läsnä kuin yleiskielenkin ilmaisussa, mutta tällä kertaa ilmaisu on nyt selvästi rikokseen ja siitä epäiltyyn liitettävä. Termin voi ajatella olevan neutraali ja vedota siihen, että sen nimeämä käsite kuitenkin määritellään *haastatteluksi*, ja sellaisesta myös on kyse. *Puhuttelun* käytöstä terminmuodostuksessa seuraa kuitenkin se, että termin kuulevalle termistä todennäköisesti tulee tietynlainen

mielikuva. Toki muutosta voi tapahtua: kieli muuttuu, ja ehkä *puhuttelinkin* käyttö haastattelusta puhuttaessa tekee siitä pikkuhiljaa neutraalimman. On kuitenkin perusteltua kiinnittää huomiota siihen, että haastattelutapahtumasta, jossa ihmistä ei epäillä mistään ja jossa ei voida vielä olettaa hänen tehneen mitään väärää, käytetään tällaisia merkityksiä sisältävää sanaa.

6 Päätelmät

Analyysi osoittaa, että neutraaleinakin pidettyjä termejä tulisi tarkastella kriittisesti sen suhteen, mitä ne todellisuudessa vaikuttavat kuvaavan ja millaisia tarkoituksia ne todella osoittavat. Jos termejä pidetään ehdottoman neutraaleina, voi niiden vaikutus jäädä huomaamatta ja siten entisestään vahvistua. Kun erikoisalana on yhteiskunnallisessa keskustelussa niinkin toistuva ja keskeinen puheenaihe kuin maahanmuutto, tämä on entistä tärkeämpää. Yhteiskuntatieteet poikkeavat luonnontieteistä ihmiskeskeisyydellään, ja kategorisoinnit ja niiden kautta myös niistä käytetyt termit tavalla tai toisella vaikuttavat luokittelemiinsa ihmisiin, heidän käytökseensä ja siihen, millä tavalla he itsensä määrittelevät, saati siihen miten muut määrittelevät heidät.

Tutkimusta aiheesta voisi jatkaa esimerkiksi laajemmalla kehysanalyysillä suuresta korpuksesta ja useammasta termistä. Tarkasteltavia termejä voisi tarkastella myös muuten käsiteanalyysillä analysoimalla. Maahanmuuton termien käyttöä voisi tarkastella esimerkiksi muiden medioiden julkaisuissa, politiikassa, asiantuntijakäytössä tai maallikoiden vapaamuotoisessa keskustelussa, esimerkiksi keskustelupalstoilla. Sosiaalista konstruktionismia ja terminologiaa voi yhdistää myös monilla muilla erikoisaloilla, joissa ihmiset ovat vahvasti läsnä ja vuorovaikutteisia luokkia paljon. Mahdollisuuksia on runsaasti, ja eri alojen termejä tarkasteltaessa voidaan painottaa erilaisia teemoja.

Maahanmuutto on vain yksi ihmiskeskeinen erikoisala lukuisten joukossa, ja on paljon muitakin sellaisia aloja, joissa termejä ja käsitteitä voisi tarkastella sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Maahanmuutto on kuitenkin yksi sellaisista asioista yhteiskunnassa, mikä todennäköisesti tulee vain kasvattamaan merkitystään. Mitä enemmän ihmiset liikkuvat maasta toiseen, sitä enemmän eri kulttuurit tulevat tekemisiin toistensa kanssa ja sitä enemmän erilaiset ihmiset kohtaavat toistensa.

Yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa yritetään kovasti vetää rajoja ihmisten väliin ja osoittaa ”toisten” perustavanlaatuinen erilaisuus, termien merkitys korostuu. Maahanmuuton termejä käytetään ja tullaan käyttämään monenlaisessa keskustelussa, ja niillä viitataan yhä suurempiin ihmismääriin ja yhä erilaisempiin ihmisiin. Tällöin on tiedostettava se, ettei termejä voida pitää täysin neutraaleina ja että niillä voi olla oma osansa ihmisten muokkaamisessa sellaisiksi, millaisina heitä jo pidetään.

Aineistolähteet

Migrin sanasto 2019 = Maahanmuuttoviraston sanasto. 2019. *karkottaminen, käännyttäminen, maahanmuuttaja, maahanmuuttajataustainen, maahantulokielto, passi, sur place -pakolainen, syntymävaltio, taustamaa, tilapäinen suojelu, toisen sukupolven ulkomaalaistaustainen, turvapaikkapuhuttelu, ulkomaalaistaustainen.*
<https://migri.fi/sanasto>

Luukka, Teemu. 2019. Uusi laskelma: Näin paljon maahan-muuttajien määrän pitäisi kasvaa, ettei eläke-maksuja tarvitsisi korottaa roimasti – ”Aiheuttaisi todennäköisesti poliittista epävarmuutta”. 22.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Frilander, Aino. 2019. Populistit yllättivät pääministeri Rutten ja nousivat Hollannin senaatissa tasoihin valta-puolueen kanssa. 21.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Kauhanen, Anna-Liina. 2019. Näin saksalaiset ratkaisisivat turvapaikan-hakijoiden palautukset. 19.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Rimaila, Elisa. 2019. Helsingissä asuva Stephen Sykes haki Suomen kansalaisuuden, tytär taas Britannian, ja syynä on brexit. 19.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Onali, Alma. 2019. Pian joka neljäs helsinkiläinen on vieraskielinen – Päättäjät havahtuivat nopeaan muutokseen ja sen seurauksiin. 19.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Kotilainen, Katri. 2019. Maahanmuuttajan oppimiselle on annettava aikaa. 18.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Varpula, Salla & Ervasti, Anu-Elina, 2019. Mistä Suomeen kohdistuva maahanmuutto koostuu? HS selvitti, keitä viime vuonna tulleet yli 30 000 ihmistä ovat. 17.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Rosvall, Maria. 2019. Kysely: Maahanmuutto jakaa suomalaiset kahtia, tulijoiden alkuperällä ja perusteilla on väliä. 9.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Rajamäki, Tiina. 2019. Kun turvapaikkakriisi alkoi, käyttöön otettiin neuvostoliittolaisia varten laadittu pölyttynyt lakipykälä, muistelee Päivi Nerg. 6.3.2019. *Helsingin Sanomat*.

Savolainen, Jaana. 2019. Pääkaupunkiseutu kasvaa pääosin maahanmuuton takia, kaupungit haluavat apua valtiolta – ”Tästä seuraa valtavia haasteita”. 27.2.2019. *Helsingin Sanomat*.

Muut lähteet

Arauz, Pilar León, Faber, Pamela & Martínez, Silvia Montero. 2012. Specialized Language Semantics. *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin; Boston: De Gruyter Mouton. s. 133–212.

European Migration Network. 2018. *Asylum and Migration Glossary 6.0: a tool for better comparability produced by the European Migration Network: return*.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas. 1994. *Todellisuuden Sosiaalinen Rakentuminen: Tiedonsosiologinen Tutkielma*. Helsinki. Gaudeamus.

Burr, Vivien. 2015. *Social Constructionism*. 3rd ed London. Routledge.

Cabré, Maria Teresa & Juan C. Sager. 1999. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Terminology and Lexicography: Research and Practice. Amsterdam. Benjamins.

Castenada, Anu. 2017. Sanoista teoiksi – Miten maahanmuuttoon liittyvä terminologia luo todellisuutta ympärillämme? *Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti*. 3/2017. 181–183.

Edley, Nigel. 2001. Unravelling Social Construction. *Theory & Psychology*, SAGE Publications Vol, 11(3), 422–441.

Effenberger, Diemar. 1995. Fundamentals of terminology work. *Computer Standards & Interfaces*, Volume 17, Issue 1, 1995, 131–137.

Faber, Pamela. 2012. *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin; Boston. De Gruyter Mouton.

Finlex: Esitutkintalaki 22.7.2011/805. Luku 7, momentti 20.

Finlex: Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301. Luku 6, momentti 97.

Gergen, Kenneth J. 1999. *An Invitation to Social Construction*. London. Sage.

Giles, Howard & Nikolas Coupland. 1991. *Language: Contexts and Consequences*. Milton Keynes. Open University Press.

Hacking, Ian & Inkeri Koskinen. 2009. *Mitä Sosiaalinen Konstruktionismi on?*. Tampere. Vastapaino.

Halonen, Mia. 2012. Rikkinäisiä ja likaisia: Kieli-ideologiset prosessit kielentutkimuksen diskursseissa. *Virittäjä* 3/2012, 443–462.

IATE 2019 = Interactive Terminology for Europe. Euroopan Unioni. 2018. *maahanmuuttaja, maahanmuutto*. [viitattu 26.11.2018] <https://iate.europa.eu/home>

Kielitoimiston sanakirja. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. *haastattelu, kotimaa, puhuttelu, siirtolaisuus, vapaaehtoinen*. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018 [viitattu 23.2.2019].

Löckinger, Georg; Kockaert, Hendrik; Budin, Gerhard. 2014. Intensional Definitions. *Handbook of Terminology*. Amsterdam, Philadelphia. John Benjamins Publishing Company.

Kuusela, Pekka. 2002. *Sosiaalipsykologian Maailmahypoteesit: Tieteenalan Historia ja Sosiaalisen Konstruktionismin Muodot*. Kuopio. Unipress.

Kramarae, Cheris; Schulz, Muriel & O'Barr, William M. 1984. *Language and Power*. Beverly Hills, Calif.. Sage.

Lantjuhova, Natalja Nikolaevna, Zagorovskaja Olga Vladimirovna & Litvinova Tatjana Aleksandrovna 2013 = Лантюхова, Н. Н., Загоровская, О. В., & Литвинова, Т. А. (2013). Термин: определение понятия и его существенные признаки. Вестник Воронежского института ГПС МЧС России, (1 (6)), 42–45. (<https://cyberleninka.ru/article/n/termin-opredelenie-ponyatiya-i-ego-suschnostnye-priznaki>)

Löytty, Olli. 2005. Kuka pelkää mustavalkoista miestä? Toiseuttavan katseen rajat. *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Gaudeamus. Helsinki. s. 86–101.

Mallon, Ron. 2007. A field guide to social construction. *Philosophy compass* 2/1 2007, 93-108.

Migri 2019 = Maahanmuuttovirasto. 2019. Maahanmuutosta kansalaisuuteen – elinvoimaisen ja turvallisen Suomen rakentaja. [viitattu 18.2.2019]
<https://migri.fi/tietoa-virastosta>

Moussa, Helene. 1992. The Social Construction of Women Refugees: A Journey of Discontinuities and Continuities. Toronto, Canada. University of Toronto.

Niemi, Mari & Perälä, Annu. 2018. Keiden ääni kuului, keiden ”kriisistä” puhuttiin? Ylen journalistiset valinnat turvapaikanhakijoita käsittelevissä ohjelmissa. *Media & Populismi. Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere. Vastapaino. s. 146–172.

Pakolaisavun sanasto 2019. *vapaaehtoinen paluu*. <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>

Pasanen, Päivi 2016. Kehysanalyysin soveltaminen merenkulun turvallisuuskäsitteisiin. Terminfo 2/2016.
<http://www.terminfo.fi/sisalto/kehysanalyysin-soveltaminen-merenkulun-turvallisuuskasitteisiin-350.html>

Pasanen, Päivi. 2015. Tavallisten kielenkäyttäjien näkemyksiä termeistä. Rellstab, D. & N. Siponkoski (toim.) 2015. Rajojen dynamiikkaa. VAKKI-symposiumi XXXV 12.–13.2.2015. VAKKI Publications 4. Vaasa, (178–187).

Pasanen, Päivi. 2009. *Merenkulun turvallisuuden koetinkiviä: Terminologisen tiedon poiminta teksteistä*. Helsinki. Helsingin yliopisto.

Itä-Uudenmaan poliisi. 2019. Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen päivittäistiedote. 18.2.2019. https://www.poliisi.fi/itauusimaa/tiedotteet/1/0/ita-uudenmaan_poliisilaitoksen_paivittaistiedote_18_2_2019_78339

Pohjanmaan poliisi. 2019. Vetelissä törkeä rattijuopumus ja Kannuksessa säiliö putosi kuorma-auton kyydistä ajoradalle. 08.01.2019
https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/tiedotteet/1/1/vetelissa_torkea_rattijuopumus_ja_kannuksessa_sailio_putosi_kuorma-auton_kyydistä_ajoradalle_77185

Itä-Suomen poliisi. 2019. Rattijuopumuksia ja liikennerikoksia Pohjois-Savossa. 23.03.2019.

https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/tiedotteet/1/1/rattijuopumuksia_ja_liikennerikoksia_pohjois-savossa_79174

Helsingin poliisilaitos. 2019. Poliisi epäilee: Vajaa kolmekymppinen mies ajoi päihtyneenä henkilönostimella Kampissa. 25.02.2019.

https://www.poliisi.fi/helsinki/tiedotteet/1/0/poliisi_epailee_vajaa_kolmekymppinen_mies_ajoi_paihtyneena_henkilonostimella_kampissa_78494

Itä-Uudenmaan poliisi. 2019. Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen päivittäistiedote.

12.02.2019. https://www.poliisi.fi/itauusimaa/tiedotteet/1/0/ita-uudenmaan_poliisilaitoksen_paivittaistiedote_12_3_2019_78892

Rask, Shadia. 2017. Miten maahanmuutto ja suomalaisuus näyttäytyvät tulevaisuuden terveys- ja hyvinvointitutkimuksissa? *Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti*. 3/2017. 255–260.

Rodríguez, Clara Inés López. 2012. Cognitive Linguistics and Specialized language. *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin, Boston. De Gruyter Mouton. s. 34–63.

Saussure, Ferdinand de, et al. 1974. *Course in General Linguistics*. Rev. ed. London. Fontana/Collins.

Sisäministeriö. 2019. Maahanmuuton toimijat ja vastuut. [viitattu 18.2.2019]

<https://intermin.fi/maahanmuutto/toimijat-ja-vastuut>

Tieteen termipankki 1.05.2019: Filosofia: sosiaalinen instituutio.

([https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:sosiaalinen instituutio](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:sosiaalinen_instituutio).)

Tieteen termipankki 1.05.2019: Terminologiaoppi: käsiteanalyysi.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Terminologiaoppi:ksiteanalyysi>.)

Tilastokeskus

A = Tilastokeskus. 2018. Maahanmuuttajat väestössä. [viitattu 26.11.2018] <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html>

B = Tilastokeskus. 2018. Ulkomaan kansalaiset. [viitattu 26.11.2018] <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html>

C = Tilastokeskus. 2018. Ulkomailla syntyneet. [viitattu 26.11.2018] <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomailla-syntyneet.html>

D = Tilastokeskus. 2018. Ulkomaalaistaustaiset. [viitattu 26.11.2018] <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>

TSK 36 = Sanastokeskus TSK, Nordterm. 2006. *Terminologian sanasto. erikoisala, käsite, käsiteanalyysi, määritelmä, nimitys, termi, terminologia.*
<http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/TerminologianSanasto.pdf>

UNIMR 2017 = United Nations 2017, International Migration Report 2017 [Highlights], New York.

Valeontis, Kostas & Mantzari, Elena. 2006. The linguistic dimension of terminology: principles and methods of term formation. Athens international conference on translation and interpretation Translation: between art and social science. s. 13-14.

ХЕЛЬСИНКСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Резюме

Терминология и социальный конструктивизм

Автореферат дипломной работой
на соискание академической степени
магистра гуманитарных наук
Хельсинкский Университет
Гуманитарный факультет
Отдельные языков
Кафедра русского языка и перевода
Ноора Тамми
Май 2019

Содержание

1	Введение	1
2	Теория	1
2.1	Иммиграция	1
2.2	Социальный конструктивизм	2
2.3	Терминология	3
3	Материалы и методы	3
4	Анализ	4
5	Результаты	5
	Список литературы	6

1 Введение

В настоящей работе я рассматриваю терминологию и термины с точки зрения социального конструктивизма. В сфере терминологии очень мало изучен вопрос о том, как термины могут действовать на понятия, которые они называют. В других науках рассмотрение влияния языка существует: например, в социальном языкознании, в исследованиях прав меньшинств, а также и языковых идеологий. (Halonen 2012, 452; Kramarae, Schulz & O'Barr 1984.) Язык не может быть абсолютно нейтральным, в нем всегда присутствует какой-то точка зрения. (Giles & Coupland 1991, 20-21.)

Материал этой работы – термины иммиграционной терминологии из словаря Миграционной службы Финляндии и с сайта Центра статистических исследований Финляндии. Моя тема – иммиграция, так как в настоящее время она очень важна и вызывает дискуссии в обществе.

В этом автореферате я в первых представляю теория данной работы: иммиграция, терминология, социальный конструктивизм. В третьей главе представлен материал исследования и методы его анализа. Анализ терминов дается в четвертой главе, а в пятой и последней главе я рассматриваю результаты анализа.

2 Теория

2.1 Иммиграция

Определение иммиграции следующее: ”въезд в страну на временное или постоянное жительство граждан других государств” (Академик 2019).

В мире иммиграция (и, соответственно, эмиграция) становится все более распространенным явлением. В 2017 году количество иммигрантов в мире достигало 258 миллионов человек, из которых около 10 % являются беженцами и соискателями политического убежища. (UNIMR 2017, 4.) Следовательно, с терминами в сфере иммиграции приходится иметь дело все большему количеству людей, поэтому терминология этой сферы становится все важнее.

2.2 Социальный конструктивизм

Социальный конструктивизм – мультидисциплинарная теория, которая является основной, например в социологии, социальной психологии, социологии знания, языкознании, философии языка и т. д. Центральные вопросы социального конструктивизма являются важными в и сфере культуры и истории. (Burr 2015, 1-2; Kuusela 2002, 49, 51.)

Социальный конструктивизм можно кратко описать как критику представления о том, что наши наблюдения об окружающем мире и реальности являются объективными. Теория ставит под вопрос мысль, что мир такой, как мы его видим. (Burr 2015, 2.) Этот значит, например, что классификации сделаны человеком необязательно описывают реальные классы, которые обязательные и натуральные в мире. Иначе говоря, эти классы не являются неизбежными качествами окружающего мира, но все знания о мире конструируются в социальном взаимодействии. (Burr 2015, 3.)

В социальном конструктивизме роль языка является важной и центральной. Язык – неотъемлемая часть теории социального конструктивизма. Язык часто считается объективным средством описания мира. (Burr 2015, 53; Berger & Luckmann 1994, 49; Gergen 1999, 19-20.) Согласно этой теории, язык не только описывает мир, но и конструирует его. (Burr 2015, 52; Edley 2001, 435). Вся наша реальность существует в языке, и язык имеет значительное воздействие на мышление человека. (Burr 2015, 57-58)

Интерактивные классы – категория о людях, в сфере иммиграции, например “беженец” или “иммигрант”. Такие классы являются интерактивными, так как неживая материя не может определять сама себя. Определение и название неживой материи не оказывает на нее никакого влияния. Человек сознает, что он является членом кого-либо класса, например, он может быть беженцем, и знание об этой классификации влияет на поведение этого человека. Другими словами, идея конструированного класса влияет на личности, которые к этому классу относятся. (Hacking 2009, 54.)

Интерактивные классы существует не только в языке, но и в матрицах, которые состоят, например, из различных институтов, активистов, СМИ, аэропортов,

паспортов, и т. д. Все это целостность, в которой существует класс и в которой происходит взаимодействие между классом и идеей класса. (Hacking 2009, 26-27, 53-54.)

2.3 Терминология

Терминология – наука о понятиях, терминах и их использовании в специальных отраслях (TSK 36, 30). Терминология также является частью лексики, используемой в специальных отраслях, это слова и словосочетания, которые называют предметы и понятия отрасли (Лантюхова, Загоровская & Литвинова 2013, 42). В терминологии главной целью являются ясность и точность, однозначность между термином и понятием (Effenberger 1995, 131; Лантюхова, Загоровская & Литвинова 2013, 42).

В терминологии мир делится на *понятия, названия и референты*. Понятие – абстрактное представление о реальном или нереальном существе в мире (ISO 1087-1, 2000, 2; Löckinger, Kockaert & Budin 2014: 61). Эти существа – референты. Название – языковое выражение, которое соответствует понятию (TSK 36, 22).

Терминология исходит из представления, что отправной точкой являются понятия (Cabre 1998, 23; Effenberger 1995, 132). Термины более объективны, чем слова общелитературного языка (Cabre 1998, 23). Точка зрения социального конструктивизма отлична: центральная мысль теории заключается в том, что язык воздействует на мир и конструирует его. В настоящей работе это главный вопрос – роль терминов в социальном конструировании реальности и мира.

3 Материалы и методы

Материалом данной работы являются – финские термины из словаря Миграционной службы Финляндии и с сайта Центра статистических исследований Финляндии. В работе проанализировано 9 терминов. Один термин анализируется на основе рамочного анализа. В других терминах я рассматриваю языковую форму: что слово в термине собственно скажут и что они значат.

Термины, которые были выбраны для анализа, это *maahanmuuttaja* (иммигрант), *turvapaikkapuhuttelu* (собеседование на убежище), *vapaaehtoinen paluu* (добровольное возвращение), *maahanmuuttajataustainen*, *ulkomaalaistaustainen* (человек иностранного происхождения), *toisen polven maahanmuuttaja* (человек второго поколения иммигрантов), *syntymävaltio/syntymämaa* (страна рождения), и *taustamaa*. Эти термины относятся к интерактивным классам или же иначе являются важными и центральными в сфере иммиграции.

4 Анализ

Термин *maahanmuuttaja*, ”иммигрант”, проанализирован с точки зрения рамочного анализа. В качестве материала для анализа были использованы 10 статей о политике и иммиграции из *Helsingin Sanomat*. Рамочный анализ термина *maahanmuuttaja* показал отношения между данным термином и другими терминами, а также выявил характерные черты, связанные с данным термином. К таким свойствам относятся, например, занятость и обучение иммигранта, как ”обученный иммигрант” (*koulutettu maahanmuuttaja*). В статье также часто подчеркивается количество иммигрантов (*maahanmuuttajien määrä*) или их доля от общего числа населения (*maahanmuuttajien osuus*).

Я также проанализировала языковые формы следующих терминов: *turvapaikkapuhuttelu*, *vapaaehtoinen paluu* и *maahanmuuttajataustainen*.

Например, термин *turvapaikkapuhuttelu* определен в словнике Миграционной службы Финляндии как ”интервью”. В финском термине используется слово, значение которого в общелитературном языке имеет очень негативный оттенок. Это слово также используется в уголовном расследовании, когда полиция допрашивает подозреваемого. В термине *vapaaehtoinen paluu* слово ”добровольный” вступает в конфликт со значением термина, потому что ”добровольный” означает, что внешней необходимости не существует. Однако на практике это не так, так как человека высылают из Финляндии полиция. (Министерство внутренних дел Финляндии 2019).

Термины *maahanmuuttajataustainen*, *ulkomaalaistaustainen* и *toisen polven maahanmuuttaja* вызывает дискуссию, так как они особенно подчеркивают тот

факт, что родители этого человека родом не из Финляндии, несмотря на то, что сам человек родился в Финляндии. (Castenada, 2017, Rask 2017.)

Syntymävaltio и *taustavaltio* стремятся к нейтральности: *syntymävaltio* говорит о том, где, в какой стране человек родился. Термин отличается от, например, финского слова *kotimaa* в котором присутствует слово *koti*, “дом“ которое имеет сильный оттенок. В термине *syntymävaltio*, “страна рождения”, такого оттенка не существует.

5 Результаты

Анализ показал важность критического рассмотрения терминов, которые могут казаться нейтральными. Если термины считаются нейтральными, их эффекты может оставаться незаметным и таким образом стать сильнее. Например, у термина *turvapaikkapuhuttelu*, “собеседование на убежище”, очень негативный оттенок, который связан с уголовным расследованием, хотя термин означает всего лишь “интервью”. В термине *varaiehtoinen paluu*, “ добровольное возвращение”, деятельность не является добровольной, потому что существует внешняя необходимость. Эти термины дают неправильное представление о том, что они на самом деле означают.

Иммиграция является актуальной темой в обществе и СМИ. Термины этой специальной отрасли используют не только специалисты, но и обычные люди. Иммиграция также общественная сфера и всегда изучает людей. Когда референты являются людьми, термины имеют интерактивные классы и категории, и термины всегда так или иначе оказывают влияние на людей, которые выходят в эти классы. Когда человек считается иммигрантом, беженцем или человеком с иностранным происхождением, предположение мы связываем с этими понятиями оказывают влияние на человека.

Число иммигрантов в мире постоянно растет. Это значит, что термины в сфере иммиграции будут все больше и больше в сфере иммиграции будут все больше и больше использоваться в отношении людей, число которых постоянно растет. В связи с этим в современном мире важность терминологии также возрастет.

Список литературы

Источники на финском и английском языках

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1994. *Todellisuuden Sosiaalinen Rakentuminen: Tiedonsosiologinen Tutkielma*. Helsinki: Gaudeamus.

Burr, Vivien. 2015. *Social Constructionism*. 3rd ed London: Routledge.

Cabré, Maria Teresa & Juan C. Sager. 1999. *Terminology : Theory, Methods and Applications*. Terminology and Lexicography : Research and Practice. Amsterdam: Benjamins.

Castenada, Anu. 2017. Sanoista teoiksi – Miten maahanmuuttoon liittyvä terminologia luo todellisuutta ympärillämme? *Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti*. 3/2017. 181-183.

Edley, Nigel. 2001. Unravelling Social Construction. *Theory & Psychology*, SAGE Publications Vol, 11(3), 422-441.

Effenberger, Diemar. 1995. Fundamentals of terminology work. *Computer Standards & Interfaces*, Volume 17, Issue 1, 1995, 131-137.

Gergen, Kenneth J. 1999. *An Invitation to Social Construction*. London: Sage.

Giles, Howard & Nikolas Coupland. 1991. *Language: Contexts and Consequences*. Milton Keynes: Open University Press. <https://helka.finna.fi/Record/helka.344421>.

Hacking, Ian & Inkeri Koskinen. 2009. *Mitä Sosiaalinen Konstruktionismi on?* Tampere: Vastapaino

Halonen, Mia. 2012. Rikkinäisiä ja likaisia: Kieli-ideologiset prosessit kielentutkimuksen diskursseissa. *Virittäjä* 3/2012, 443-462.

Kramarae, Cheris; Schulz, Muriel & O'Barr, William M. 1984. *Language and Power*. Beverly Hills, Calif.: Sage.

Kuusela, Pekka. 2002. *Sosiaalipsykologian Maailmahypoteesit : Tieteenalan Historia Ja Sosiaalisen Konstruktionismin Muodot*. Kuopio: Unipress.

Löckinger, Georg; Kockaert, Hendrik; Budin, Gerhard. 2014. Intensional Definitions. *Handbook of Terminology*. Handbook of Terminology. Amsterdam ; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Министерство внутренних дел Финляндии = Sisäministeriö 2019. Maahanmuuton toimijat ja vastuut. [18.2.2019] <https://intermin.fi/maahanmuutto/toimijat-ja-vastuut>

Rask, Shadia. 2017. Miten maahanmuutto ja suomalaisuus näyttäytyvät tulevaisuuden terveyst- ja hyvinvointitutkimuksissa? *Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti*. 3/2017. 255-260.

Словарь Миграционной службы Финляндии = Maahanmuuttoviraston sanasto. 2019. <https://migri.fi/sanasto>

TSK 36 = Sanastokeskus TSK, Nordterm. 2006. *Terminologian sanasto*. <http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/TerminologianSanasto.pdf>

UNIMR 2017 = United Nations 2017, International Migration Report 2017 [Highlights], New York.

Центр статистики Финляндии = Tilastokeskus 2019. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. [26.11.2018] <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html>

Источники на русском языке

Академик. 2019. “иммиграция“ <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14985>. [6.5.2019]

Лантюхова, Н. Н., Загоровская, О. В., & Литвинова, Т. А. (2013). Термин: определение понятия и его сущностные признаки. Вестник Воронежского института ГПС МЧС России, (1 (6)), 42-45.
<https://cyberleninka.ru/article/n/termin-opredelenie-ponyatiya-i-ego-suschnostnye-priznaki>